

ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ

Δρος Θ.-Dr. Phil.

Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΞΕΝΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Ἀνταποκρίνεται στὰ ἴδια τὰ πράγματα ἡ διαπίστωση τοῦ Κυριάκου Σιμόπουλου, ὅτι «ἡ μεταπελευθερωτικὴ ἐλληνικὴ ἱστορία εἶναι οὐσιαστικὰ ἱστορία τῶν ξένων ἐπεμβάσεων». Γράφτηκε μὲ τὰ αἵματοβαμμένα χέρια τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Τὰ πάντα κρίθηκαν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλοι ἀποφάσισαν γιὰ τὴ μοῖρα της, ἄλλοι καθόρισαν τὴν ἐθνικὴ της πορεία, τὸ πολίτευμα, τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση, τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ. Γεμάτη ἀπὸ κενοτάφια ἐλπίδων ἡ νεοελληνικὴ ἱστορία, ἀπὸ λαϊκὲς συμφορὲς καὶ ἐθνικὲς ταπεινώσεις! Μὲ ἑφτὰ λέξεις ὁ Μακρυγιάννης ἐξεικονίζει τὴν Ἑλλάδα τῆς ξενοκρατίας: «Ὅτι μᾶς ἔφαγαν οἱ ξένοι ὥς γλάροι»¹.

Ἡ περίπτωση ὅμως, ἡ ὁποία θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σ' αὐτὸ τὸ μελέτημα, μολονότι συνιστᾷ κατάφωρη ἐπέμβαση στὸ ἔργο τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης καὶ στὸν ἐσωτερικὸ βίο τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ βρεῖ τὸ ρυθμὸ τῆς πορείας του μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, δὲν σχετίζεται μὲ κάποια ἀπὸ τὶς Μεγάλες Εὐρωπαϊκὲς Δυνάμεις, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀναδυόμενη στὸ διεθνὲς προσκῆνιο Δύναμη τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀκύρωση καταδικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς Ἑλλάδος, ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ στὸν ἀμερικανὸ Μισσιονάριο Jonas King, γιὰ τὴν ἀντορθόδοξη καὶ προσηλυτιστικὴ του δράση. Εἶναι μιὰ χαρακτηριστικὴ περίπτωση, ποὺ ἀρκεῖ, γιὰ νὰ ἐπακριβωθεῖ ὁ ἀσκούμενος ἔλεγχος στὴν πορεία τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ νὰ καταδειχθοῦν οἱ μηχανισμοί, βάσει τῶν ὁποίων ἐνεργεῖτο.

1. ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΕΣ ΜΙΣΣΙΟΝΑΡΙΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ χρόνια, καὶ κυρίως περὶ τὸ τέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐνεργοποιεῖται στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, ἀλλὰ παράλληλα καὶ στὶς περιοχὲς τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, ἡ δραστηριότητα τῶν Διαμαρτυρομένων Μισσιοναρίων, μὲ τὴ φανερὴ ἢ συγκεκαλυμμένη ὑποστήριξη τῶν δυτικῶν δυνάμεων, καὶ μάλιστα τῆς Ἀγγλίας². Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, μὲ τὸ ὀξύτατο αἰσθητήριό του, ἀποκαλοῦσε συλλήβδην τοὺς Ἱεραποστόλους τοῦ Προτεσταντισμοῦ «Ἀγγλοαμερικανούς»³. Ἔτσι, ὁ 19ος αἰώνας ἔγινε γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ ἐποχὴ νέας συναντήσεως Ὁρθοδοξίας καὶ Προτεσταντισμοῦ, μὲ ἀπροσμέτρητες συνέπειες, τῶν ὁποίων ὁ ἀντίκτυπος φθάνει ὥς τὴν ἐποχὴ μας.

Ἡ κίνηση τοῦ Προτεσταντισμοῦ στὴν «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολήν» ἔλαβε τὸ χαρακτήρα μιᾶς ἄριστα ὁργανωμένης ἐκστρατείας γιὰ «ἐκ-χριστιάνιση» καὶ «ἐκπολιτισμό» (καὶ) τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς⁴, μὲ βάση βέβαια τὶς κρατοῦσες στὴν ἀγγλοαμερικανικὴ κοινωνία θρησκευτικές, πολιτιστικές καὶ πολιτικές προϋποθέσεις. Διότι εἶναι σήμερα πλέον ἐξακριβωμένο, ὅτι ἡ κίνηση αὕτὴ δὲν στερεῖτο προϋποθέσεων. Δὲν ἐπρόκειτο ἀπλῶς γιὰ καρπὸ τῆς ἰσχυρῆς ἀφυπνίσεως τοῦ ἀγγλοαμερικανικοῦ Προτεσταντισμοῦ, ποὺ ἄρχισε στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα, ἀφοῦ συνεργοῦσαν κίνητρα, πέρα τῶν θρησκευτικῶν-θεολογικῶν, καὶ ὁμολογιακά, πολιτικά καὶ πολιτιστικά.

Οἱ πρῶτοι Μισσιονάριοι τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐμφανίσθηκαν στὴν Ἑλλάδα γύρω στὸ 1821, εἶχαν προηγηθεῖ ὅμως ἐξερευνητικὲς περιοδεῖες, πρὶν πραγματοποιηθοῦν μόνιμες ἐγκαταστάσεις. Κυρίως μετὰ τὴν Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (1827) σημειώνεται ἀθρόα προσέλευσή τους. Ἀπὸ τότε ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς⁵ εὐρωπαίων καὶ ἀμερικανῶν Μισσιοναρίων εἰσέρχεται στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, γιὰ νὰ δεθοῦν γιὰ ἄρκετὰ χρόνια μαζί του, σὲ σημεῖο ποὺ ἡ παρουσία τους νὰ ἔχει συνέπειες, περισσότερο ἀρνητικὲς παρὰ θετικὲς, σ' ὅλη τὴν ἀνέλιξή του. Τὸ ἔργο τῶν Μισσιοναρίων συνιστοῦσε ἐκδίπλωση μιᾶς ἄρτια ρυθμισμένης ἐπιχειρήσεως, ποὺ διέθετε ὅλα τὰ σύγχρονα τότε μέσα τῆς ὁργανωμένης Ἱεραποστολῆς (Mission)⁶. Ἀλλωστε, ἰσχυρὲς πολιτικά καὶ εὐρωστες οἰκονομικὰ ἱεραποστολικὲς Ἐταιρεῖες τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης⁷ ἀναλάμβαναν τὴν προετοιμασία, τὴν ἀποστολὴ καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν Ἱε-

ραποστόλων τους, ὡς καὶ τὴν ἐπιμελημένη καθοδήγησή τους. Πίσω ὅμως ἀπὸ τὶς Ἱεραποστολικὲς Ἑταιρεῖες βρίσκονταν οἱ ἴδιες οἱ «Ἐκκλησίες» (Ὁμολογίες) τοῦ Προτεσταντικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν πολυδιάσπασή του στὸ ζήτημα τῆς Ἱεραποστολῆς, παρουσίαζε ἐνότητα καὶ συνεργασία, ὥστε στὸ χῶρο μας, ὅπως καὶ στὸν ὑπόλοιπο κόσμο, νὰ ἐνεργοῦν οἱ Μισσιονάριοι ὡς μία δύναμη, ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστη, καὶ συνεπῶς δυσκαταγώνιστη⁸. Πόσο μᾶλλον, ὅταν οἱ δυτικὲς Κυβερνήσεις ὄχι μόνο δὲν ἔμεναν ἀδιάφορες γιὰ τὴ δράση τους, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλῶν ἀμέσων ἢ ἐμμέσων τρόπων τὴν ἐνίσχυαν, ἀφοῦ τὸ ἔργο τῆς Ἱεραποστολῆς διευκόλυνε τὴν ἐπιτυχία καὶ τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν τύχη τῆς Ἀνατολῆς πολιτικῶν των σχεδίων⁹.

Ὁ εἰδικὸς στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἱεραποστολῆς (Missionskunde) γερμανὸς καθηγητὴς Peter Kawerau σημειώνει μὲ βεβαιότητα, ὅτι «ὅλοι οἱ Προτεστάνται Μισσιονάριοι ἀπετέλουν μία μοναδικήν, μεγάλην ὁμάδα ἐργασίας καὶ ζοῦσαν μὲ τὴν πραγμάτωση τοῦ ἰδίου σκοποῦ»¹⁰, πὺ κατὰ τὸν Ἀμερικανὸ Ἱεραπόστολο Rufus Anderson ἦταν ἡ ἐπικράτηση τῆς καθαρᾶς θρησκείας τοῦ Εὐαγγελίου, δηλαδὴ τοῦ Προτεσταντισμοῦ — σ' ὅλο τὸν κόσμον¹¹. «Ἄν ἡ ἀποστολὴ τῶν Ἀποστόλων στὸν κόσμον εἶχε σκοπὸν τὴν ἐκχριστιάνιση τοῦ κόσμου, ἡ Ἱεραποστολὴ τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἀπέβλεπε στὸν ἐκπροτεσταντισμὸ του»¹². Ἔτσι, οἱ θρησκευτικοὶ στόχοι συμπορεύονταν, ἀλληλοενισχυόμενοι, μὲ τοὺς ἐθνικοὺς, ἐφ' ὅσον οἱ Μισσιονάριοι ἐνεργοῦσαν ὡς φορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Χώρας των καὶ ὡς διαπρύσιοι κήρυκες τοῦ Ἔθνους των καὶ τῆς πολιτικῆς του¹³. Αὐτὸ ἴσχυε ὄχι μόνο γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους Μισσιοναρίους, ἀλλὰ ἐξ ἴσου καὶ γιὰ τοὺς Ἀμερικανούς¹⁴, ὅπως περίτρανα ἀποδεικνύει καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Jonas King. Πρέπει δὲ νὰ διευκρινισθεῖ, ὅτι οἱ (ἀρχεiacές) πηγὲς δὲν ἀφήνουν πιά καμιὰ ἀμφιβολία, ὅτι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν Προτεσταντῶν Μισσιοναρίων, στὴν ἀρχὴ τοῦλάχιστον, δὲν ἦταν ἡ ἵδρυση μιᾶς Ἐκκλησίας (Κοινότητος) Προτεσταντικῆς στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἑλληνες προσηλύτους, ἀλλ' αὐτόχρονα ὁ ἐκπροτεσταντισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ στὸ σύνολό του καὶ τῆς Ἐκκλησίας του¹⁵. Σ' αὐτὸ ἀπέβλεπε καὶ ἡ τέλεια ὁργανωμένη ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητά των. Στόχος των, συνεπῶς, ἦταν ἡ «μεταρρύθμιση» τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας¹⁶. Οἱ τάσεις αὐτές, ὡς καὶ τὰ χρησιμοποιούμενα γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους μέσα, ἔφεραν τοὺς

Μισσιοναρίους πολὺ γρήγορα σὲ σύγκρουση μὲ τὴν ἀποδυναμωμένη, κυρίως ἀπὸ τὸ 1833¹⁷, Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ εὐρὸ στρῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ποὺ ἔμενε προσηλωμένο στὴν ὀρθόδοξη παράδοσή του¹⁸.

2. Ο JONAS KING

Μεταξὺ τῶν διαμαρτυρομένων Μισσιοναρίων, ποὺ ἐπέλεξαν ὡς χῶρο τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεώς των τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, ἦταν καὶ ὁ ἀμερικανὸς Jonas King (1792-1869)¹⁹, «ἓνα ρωμαλέο παράδειγμα πουριτανοῦ τῆς Νέας Ἀγγλίας»²⁰. Τὸ καλβινικὸ ὑπόβαθρό του θὰ τὸν φέρει ἀντιμέτωπο μὲ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους Μισσιοναρίους, ποὺ ἀνῆκαν κατὰ κανόνα στὸν ἴδιο πνευματικὸ χῶρο. Ὁ King τὸ 1828 παρητήθη ἀπὸ τὴ θέση του ὡς καθηγητοῦ στὸ Amherst College τῆς Δ. Μασσαχουσέττης, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ὑποδειχθεῖ πράκτωρ (Agent) τῆς Ἐπιτροπῆς Κυριῶν τῆς Ν. Ὑόρκης, γιὰ νὰ μεταφέρει τὴ βοήθειά τους στὴν Ἑλλάδα²¹. Τὸ ἴδιο ἔτος ἦλθε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπισκέφθηκε διάφορες περιοχές²², περνώντας καὶ αὐτός, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Μισσιονάριοι, ἀπὸ τὸ ἱεραποστολικὸ κέντρο τῆς Μάλτας²³. Τὸ ἴδιο ἔτος ἱδρύσε Σχολὴ στὴ Σύρο²⁴, ἐντασσόμενος στὸ πλαίσιο τοῦ προτεσταντικοῦ μισσιοναρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπικέντρωνε τὴ δραστηριότητά του στὸ χῶρο τῆς παιδείας (*propagatio per scientias*). Τὸ 1834 μετέφερε τὴν ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητά του στὴν Ἀθήνα²⁵ ὅπου ἔγινε περισσότερο αἰσθητὴ ἢ ἀντορθόδοξος καὶ προσηλυτιστικὴ δράση του²⁶, μολονὶ ἀρχικὰ εἶχε γίνει εὐμενέστατα δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐμπεριστάτους Ἕλληνες ὡς φίλος καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος, καὶ περισσότερο ἀπὸ δυτικοφίλους, ὅπως ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης²⁷. Ἐσχεδιάζετο μάλιστα καὶ ἡ ἱδρυση Προτεσταντικοῦ Πανεπιστημίου μέ «διευθυντὴν» τὸν King²⁸ καὶ καθηγητὴ μεταξὺ ἄλλων τὸν Νεόφυτο Βάμβα²⁹.

Ἡ προπαγανδιστικὴ ἐναντίον τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ὑπὲρ τοῦ Προτεσταντισμοῦ δράση τοῦ King³⁰ «μεγάλως συνετάραξε τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν»³¹, διότι οἱ διδασκαλίες του γιὰ τὴν Θεοτόκο, τὴν τιμὴ τῶν Εἰκόνων καὶ τῶν Ἀγίων κατεσκανδάλιζαν τὴν παραδοσιακὴ μερίδα τοῦ λαοῦ. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, βέβαια, ὁ King δὲν πρωτοτυποῦσε, ἀλλὰ βρισκόταν σ' ἀπόλυτη συμφωνία μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ δράση τῶν ἄλλων Μισσιοναρίων, οἱ ὁποῖοι μὲ μιὰ ἄκα-

μπτῇ ἀπολυτότητα καὶ μονολιθικότητα προσέβαλλαν τὶς πρακτικὲς τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας, ἀπορρίπτοντάς τες ὡς δεισιδαιμονία³². Τὸ λαϊκὸ ἀντίκτυπο τῆς δράσεως τοῦ King ἔχει ἀποδώσει μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ τρόπου ὁ Στρατηγὸς Μακρυγιάννης στὰ Ἀπομνημονεύματά του «... Εἶδα καὶ ἄκουσα αὐτὰ τοῦ σοφοῦ παπᾶ Ἀμερικάνου Κίνη καὶ τὴν μεγάλη του τρέλιαν νὰ κάθεται σ' ἓνα ἔθνος χριστιανικὸν ὀρθόδοξον καὶ νὰ τοῦ κακολαλεῖ τὴν θρησκείαν του τὴν πατρογονική...»³³. Καὶ δὲν ἦταν, φυσικά, ἡ μόνη λαϊκὴ ἐναντίον του ἀντίδραση. Ὁ Ἀττικῆς Νεόφυτος, ἥδη τὸ 1835, διετύπωσε τὶς ἀντιδράσεις του γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ δράση τοῦ King³⁴, διότι καὶ τὸ δικό του, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σχολεῖα τῶν Μισσιοναρίων, ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ξενομανίας καὶ δυτικισμοῦ, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἄρτιας ὀργάνωσής των, συγκέντρωναν μεγάλο ἀριθμὸ μαθητῶν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους συμπεριλαμβάνονταν γόνοι τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας³⁵.

Ἡ διογκουμένη λόγῳ τῶν συνεχῶν προκλήσεων τοῦ King λαϊκὴ ἀντίδραση, καὶ μάλιστα ὁ θόρυβος τοῦ Τύπου³⁶, ἀνάγκασαν τὴν Ἱερὰ Σύνοδο, μολονότι «ὕπᾱλληλον τοῦ Ὑπουργείου»³⁷, νὰ λάβει στὸ ζήτημα θέση. Ἐτσι, στὶς 5 Αὐγούστου 1845 ἀπέλυσε τὴν Ἐγκύκλιό της «πρὸς ἅπαντας τοὺς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους Χριστιανούς»³⁸. Ὁ πόλεμος ὅμως στὸν Τύπο συνεχιζόταν. Ὁ King ἀπέκρουσε³⁹ ἄρθρο ἐναντίον του⁴⁰, στηρίζοντας τὶς περὶ Θεοτόκου ἀπόψεις του στὸν ἱερὸ Ἐπιφάνιο. Ἡ ἀντίπαλη πλευρὰ ἔσπευσε νὰ καταδείξει τὴν παρερμηνεία τοῦ Ἐπιφανίου ἀπὸ τὸν King⁴¹, εἰς τὸν διάλογο δὲ ἔλαβε στὴ συνέχεια μέρος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος⁴².

Ὁ King, ὑποστηρίζοντας «τὰ καλβινικὰ φρονήματά του»⁴³, δημοσίευσε ἀπάντηση μὲ τὸν τίτλο «Ἀπολογία»⁴⁴, διεκδικώντας τὸ δικαίωμα νὰ κηρύσσει ἐλεύθερα, ὄχι μόνο ἰδιωτικά, ἀλλὰ καὶ δημόσια. Ἡ Σύνοδος ἀνταπάντησε μὲ νέα Ἐγκύκλιό της⁴⁵. Παράλληλα ὅμως, προέβη σὲ μία ἐνέργεια, ποὺ ἐπιβαλλόταν ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Πολιτεία, τὴν προσφυγὴ στὸ Κράτος. Ἡ Σύνοδος κατήγγειλε τὸν King στὸ Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν, ἐπικαλουμένη τὸ 1ο ἄρθρο τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844⁴⁶. Ἀλλά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Κων. Οἰκονόμος, «καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Κίγγ διέμεινεν ἀτάραχος, ἀνέγκλητος, ἀδίκαστος, διδάσκων κατ' οἶκον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διαφθείρων τὰ φρονήματα τῶν πιστῶν, ὅσους μάλιστα πτωχοὺς

διὰ χρημάτων ἐξεμαύλιζε πρὸς ἀκρόασιν αὐτοῦ»⁴⁷. Συγχρόνως δημοσιεύθηκε καταδίκη τοῦ King καὶ τῶν φρονημάτων του ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο⁴⁸, διότι ὁ τελευταῖος εἶχε τὸ θράσος νὰ ἀποστείλει ἀντίτυπα τῆς «'Απολογίας» του καὶ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Τὴν «'Απολογία» ἀνήρесе μὲ εἰδικὸ δημοσίευσμά του καὶ ὁ ἱερομόναχος Καλλίστρατος Σιναΐτης τὸ ἐπόμενο ἔτος⁴⁹.

3. Ο KING ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Δὲν ἄργησε ὅμως ἡ ὑπόθεση τοῦ J. King νὰ φθάσει ἐνώπιον τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης⁵⁰. Τὸ Ἐφετεῖο Ἀθηνῶν μὲ βούλευμά του ἔκρινε ἔνοχο τὸν ἀμερικανὸ Μισσιονάριο, ὁ ὁποῖος ὅμως ὑπέβαλε αἴτηση ἀναιρέσεως στὸν Ἄρειο Πάγο. Οἱ διατυπούμενες ἐναντίον του κατηγορίες ἦσαν: «προσβολὴ κατὰ τῆς θρησκείας» καὶ παράβαση τοῦ ἄρθρου 18 τοῦ Περί τοῦ Τύπου Νόμου⁵¹. Συνήγοροι ὑπερασπίσεως τοῦ King ἦσαν ὁ καθηγητὴς Παῦλος Καλλιγᾶς⁵² καὶ ὁ Σπυρίδων Τριανταφύλλης. Ὁ πρῶτος, φανερώνοντας τὴ δυναμικὴ ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἤδη νὰ ἀναπτύσσει στὴ νεοελληνικὴ συνείδηση τὸ εὐρωπαϊκὸ σύνδρομο, ἐζήτησε τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ πελάτου του, ἐπικαλούμενος ἀκριβῶς τὴ θέση τῆς Ἑλλάδος στὴν εὐρωπαϊκὴ οἰκογένεια: «Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀναγεννᾶται ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης, χειραγωγούμενον παρ' αὐτῆς», ὁπότε «ἡ θρησκευτικὴ καταδίωξις»⁵³ θὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς «βαρβαρότης»⁵⁴. Τὸ Δικαστήριον, βέβαια, δὲν εἶχε τὴν ἴδια γνώμη καὶ ἡ αἴτηση τοῦ King ἀπερρίφθη. Αὐτὸς ὅμως, γνωρίζοντας τὴν ἰσχυρὰ θέσιν τῶν Μισσιοναρίων, λόγῳ τῆς ξενόδοουλης πολιτικῆς τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων, συνέχισε ἀπτόητος τὴ δράση του⁵⁵, ἔστω καὶ ἂν ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἐναντίον του δὲν εἶχε οὔτε μιὰ στιγμὴ κωπάσει⁵⁶.

Ἔτσι συνεχίσθηκε ἡ κατάστασις ὥς τὸ 1851. Τὸ ἔτος αὐτὸ δημοσιεύθηκε ἀνώνυμα μελέτη, ἀποδιδομένη στὸν Ἀλέξανδρο Λυκοῦργο (1827-1875)⁵⁷, νεαρὸ πτυχιούχον τότε τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ δριμεῖα γλώσσα γιὰ τὸν King: «...Θρασύτερος πάντων ἀνεδείχθη ὁ ἐκ τῆς ἀρκτώας Ἀμερικῆς ὡς νόσος ἐπιδημικὴ ἐνσκήψας καὶ παραμένων ἐνταῦθα, ψευδαπόστολος Ἰωνᾶς Κίνγκ, ὃς ὑπερβαλὼν πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν ἐπὶ σοφιστείᾳ καὶ διαστροφῇ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, πρὸς δὲ ἀναιδεΐαν καὶ θρασύτητι προσιζάνει καὶ ἐνεδρεύει παρὰ τῇ Ὀρθο-

δόξω Ἑλληνικῇ ποιίμνῃ, λύκος βαρὺς καὶ πειναλέος, ἱεροσύλως τὸν μανδύαν τὸν ἀποστολικὸν ἐμπεπορημένος, ζητῶν τίνα καταπίῃ»⁵⁸. Τὸν Πρόλογο ὑπογράφουν «οἱ κατὰ καιροὺς ἀκούσαντες τὰς τοῦ Κίνγ βλασφημίας Φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου». Ἀλλὰ καὶ ὁ King συνέχιζε τὴν κηρυκτικὴ, συγγραφικὴ καὶ ἐκδοτικὴ δραστηριότητά του^{58α}.

Στις 17/29 Μαρτίου 1851 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος κατήγγειλε τὸν King στὸ Ὑπουργεῖο Θρησκείας καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως μὲ νέες κατηγορίες⁵⁹. Ὁ King ἐκλήθη νὰ παρουσιασθεῖ στὸν Ἀνακριτὴ τῶν Πλημμελειοδικῶν στίς 4 Μαΐου 1851⁶⁰. Στις δὲ 21 Αὐγούστου 1851 ἐξεδόθη Βούλευμα τοῦ Συμβουλίου τῶν ἐν Ἀθήναις Πλημμελειοδικῶν⁶¹, τὸ ὁποῖο «παραδέχεται τὴν [...] πρότασιν τοῦ Εἰσαγγελέως καὶ παραπέμπει εἰς τὸ ἀκροατήριον τῶν ἐν Ἀθήναις Πλημμελειοδικῶν τὸν Ἀμερικανὸν Ἰωνᾶν Κίγκ...»⁶². Ὁ King ὅμως ἐπεχείρησε «ἀνακοπὴν ἐνώπιον τῶν Ἐφετῶν» (27/8 - 8/9·1851)⁶³. Ἀξιοπρόσεκτο: Ὁ King προσθέτει στὴν ὑπογραφή του τὸν αὐτοχαρακτηρισμό: «Πολίτης τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς»⁶⁴. Τὸ Συμβούλιο ὅμως τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν (τμῆμα Α', μὲ πρόεδρο τὸν Ἀρ. Μωραΐτινῃ) στίς 7 Σεπτεμβρίου 1851 (παλαιοῦ ἡμερολ.) ἀπέρριψε «τὴν ἀνακοπὴν τοῦ Ἰ. Κίνγ»⁶⁵, ὁ ὁποῖος ὑπέβαλε ἀμέσως «αἴτησιν ἀναιρέσεως»⁶⁶. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῷ μεταξύ «ἀφώρισε» τὰ βιβλία τοῦ King «Ἐκθεσις Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ «Ἀποχαιρετιστικὸν Γράμμα» (10·10·1851)⁶⁷. Στις δὲ 24 Νοεμβρίου 1851 ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου (Ἰ.Α. Σωμάκης) κλητεύει τὸν «ἀναιρεσεῖοντα» Ἰ. Κίγγ νὰ παρουσιασθεῖ στὸν Ἀρειο Πάγο, γιὰ νὰ «δικασθῇ ἡ περὶ ἀναιρέσεως αἴτησίς του»⁶⁸.

Ἡ συνεδρία τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔλαβε χώρα στίς 13·12·1851⁶⁹, μὲ πρόεδρο τὸν Γ.Α. Ράλλη. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση ἀναιρέθηκε «τὸ ὑπ' ἀριθ. 2485 καὶ ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου 1851 βούλευμα τοῦ Συμβουλίου τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν» μὲ τὸ σκεπτικόν, ὅτι «δι' αὐτοῦ ἐφηρμόσθη τὸ ἄρθρον 18 τοῦ περὶ ἐξυβρίσεως ἐν γένει καὶ περὶ τύπου νόμου», ἀλλὰ «ἀπορρίπτει τὴν περὶ ἀναιρέσεως αἴτησιν τοῦ Ἰωνᾶ Κίνγ, κατὰ τοῦ ἰδίου βουλευμάτος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἁρθρου 17». Ἔτσι, κλητεύθηκε ὁ King νὰ δικασθεῖ στὸ Πλημμελειοδικεῖο στίς 22 Φεβρουαρίου 1852⁷⁰. Στοὺς μάρτυρες κατηγορίας τοῦ King συγκαταλεγόταν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, ἐνῶ στοὺς μάρτυρες ὑπερασπίσεώς του οἱ γνωστοὶ Ἕλληνες «Εὐαγ-

γελικοί» Μιχ. Καλαποθάκης και Ὀδυσσεὺς Κυνηγός⁷¹. Ἡ ἀπόφαση (22·2·1852) ἦταν καταδικαστική. Ὁ King καταδικάσθηκε «εἰς δεκαπέντε ἡμερῶν φυλάκισιν καὶ εἰς τὰ ἔξοδα τῆς δίκης καὶ τέλη τῆς σημάνσεως, διετάχθη δὲ καὶ ἡ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπέλασις αὐτοῦ»⁷².

Ὁ King, ἀκολουθώντας τὴν παλαιὰ τακτικὴ του, ὑποβάλλει «αἴτησιν ἀναιρέσεως» τῆς νέας ἀποφάσεως (26/2 - 9/3·1852)⁷³, γιὰ νὰ ἐκδοθεῖ στὶς 13 Μαρτίου 1852 ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἀρείου Πάγου (πρόεδρος: Γ.Α. Ράλλης, ἀντιπρόεδρος: Ἀ. Πολυζωΐδης, εἰσαγγελεὺς: Ἰ.Α. Σωμάκης)⁷⁴. Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριον τῆς Χώρας ἀνῆρσε «τὴν ὑπ' ἀριθ. 704 τοῦ 1852 ἀπόφασιν τῶν ἐν Ἀθήναις Πλημμελειοδικῶν, μόνον καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἐκηρύχθη ἔνοχος ὁ Ἰ. Κίγγ ἐπὶ παραβάσει τοῦ ἄρθρου 18 τοῦ περὶ ἐξυβρίσεως ἐν γένει καὶ περὶ τύπου νόμου». Ἀπέρριψε ὅμως τὴν «περὶ ἀναιρέσεως αἴτησιν» τοῦ King, «καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ λοιπὰ καὶ ἐπικυροῖ τὴν [...] ἀπόφασιν τῶν ἐν Ἀθήναις Πλημμελειοδικῶν ὡς πρὸς τὴν ἐνοχὴν τοῦ Ἰ. Κίγγ...» Ἐτσι, καταδικάζεται, τελικά, ὁ King «εἰς δεκατεσσάρων ἡμερῶν φυλάκισιν καὶ εἰς τὰ ἐνώπιον τοῦ Πλημμελειοδικείου ἔξοδα» καὶ ἐπικυρώνεται ἡ ἀπόφαση τοῦ Πλημμελειοδικείου γιὰ τὴν ἀπέλασή του⁷⁵. Τὴν ἀντίδραση τῆς παραδοσιακῆς παρατάξεως στὴν ἀπόφαση τοῦ Δικαστηρίου δείχνει καὶ πάλι ὁ Μακρυγιάννης: «Τέλος πάντων, ματακρίθη καὶ τοῦτες τὶς ἡμέρες ὁ σοφὸς παπᾶς Ἀμερικόνο Κίνης, καὶ μαζώχθηκε ὅλος ὁ λαός, ἀγαναχτισμένος διὰ ὅλα αὐτὰ τῆς θρησκείας, καὶ βεβαιώθηκαν οἱ κριταὶ μὲ πλῆθος ἀπόδειξεις βάσιμες. Τὸ δικαστήριον δικαίως καταδίκασε αὐτόν»⁷⁶.

Ὁ Μακρυγιάννης προσθέτει καὶ μία φράση ἀρκετὰ περίεργη: «... καὶ ἐνέργεια δὲν ἔγινε ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του»⁷⁷. Ἀσφαλῶς θὰ ὑπαινίσσεται παρόμοιες ἐνέργειες ὁπαδῶν τοῦ King, Ἑλλήνων ἀσφαλῶς, σὲ ἄλλες περιπτώσεις. Ἄν ὅμως οἱ ὁπαδοὶ του δὲν ἀντέδρασαν σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, ἡ ἐνέργεια ἦλθε ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, περισσότερο ἰσχυρὰ καὶ ἀποτελεσματικὴ. Κατ' ἀρχὴν, αὐτὸ ποὺ στοίχισε ἰδιαίτερα στὸν King δὲν ἦταν ἡ φυλάκιση, ἀλλ' ἡ περὶ ἀπελάσεως ἀπόφαση, διότι αὐτὸς εἶχε συνδέσει (ἀλλὰ καὶ ἄλλοι εἶχαν συνδέσει) τὸ μέλλον του μὲ τὴν παρουσία του στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ καὶ παρατηρεῖται μιὰ ὁργανωμένη ἀντίδραση κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, πρῶτα στὸ ἐλληνικὸ περιβάλλον.

Ὁ King σπεύδει (13/25·3·1852) νὰ ὑποβάλλει «Διαμαρτύρησιν»

«πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀ. Πάϊκον» κατὰ τῆς ἀποφάσεως⁷⁸. Μιὰ λεπτομέρεια καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημεῖωτη. Στὴν κορυφὴ τοῦ ἐγγράφου σημειώνεται: «Προξενεῖο τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς» καὶ στὸ τέλος ἡ ὑπογραφή: «Ὁ ἡμέτερος μετὰ σεβασμοῦ Ἰωνᾶς Κίγγ, ἐκτελῶν χρέη Προξένου τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, κτλ.»⁷⁹. Ὁ King ἦταν Πρόξενος τῶν Η.Π.Α. στὴν Ἀθήνα καὶ συνάμα δραστηριοποιημένος(!) μισσιονάριος, ἐνεργώντας ἐναντίον τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους! Βέβαια, δὲν ἔλειπαν οἱ ὑποστηρικταί του⁸⁰. Μερὶδα τοῦ Τύπου κατεδίκασε τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἀρείου Πάγου ὡς ἀντιτιθεμένη στὴν «ἀνεξιθρησκεία» τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος⁸¹, χωρὶς καθόλου νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν οἱ ἐκ τῶν πραγμάτων τεκμηριούμενες ἀντορθόδοξες καὶ προσηλυτιστικὲς ἐνέργειές του. Δώδεκα, ἐπίσης, γνωστοὶ Δικηγόροι τῶν Ἀθηνῶν δημοσίευσαν «Γνώμην»⁸² (1·5·1852) «πρὸς τὸν Αἰδεσιμώτατον Κύριον Ἰ. Κίγγ», «περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου», λαμβάνοντας τὸ μέρος τοῦ καταδικασθέντος Μισσιοναρίου⁸³. Ἀνάμεσά τους ἦσαν καὶ τὰ ὀνόματα: Διομήδης Κυριακοῦ, Μ. Ρενιέρης, Ἀ.Κ. Μπαλάνος, Ν.Ι. Σαρρίπολος, Ν. Στεφανίδης. Τὸ σημαντικώτερο ὅμως διάβημα ὑπὲρ τοῦ ξένου Πράκτορος ἦταν τὸ ἐπόμενο.

4. «ΔΙΑΚΟΙΝΩΣΙΣ» ΤΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΠΡΕΣΒΕΩΣ

Ἡ προξενικὴ (διπλωματικὴ) ιδιότητα τοῦ King διευκόλυνε τὴ χωρὶς προσχήματα ἀπροκάλυπτη ἐπέμβαση τοῦ Ἀμερικανοῦ Πρέσβεως στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μέσῳ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. ὑπὲρ τοῦ King καὶ ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου. Στὶς 13 Μαΐου 1853 στάλθηκε «Διακοίνωσις τοῦ Πρέσβεως τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κυρίου Γεωργίου Π. Μάρς, πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸν τῆς Ἑλλάδος, Κύριον Ἀ. Πάϊκον»⁸⁴. Ὁ George Perkins Marsh (1801-1882)⁸⁵, φιλέλληνας κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἦταν Πρέσβυς τῶν Η.Π.Α. στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ ἐπίσης φιλέλληνας Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Daniel Webster, γιὰ νὰ διασφαλίσαι τὴν παρουσία τοῦ Προξένου τοῦ J. King στὴν Ἀθήνα, ἔδωσε ἐντολὴ στὸν Πρεσβευτὴ του νὰ προβεῖ σὲ ἔρευνες καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς

ἀποκαταστάσεως τοῦ King⁸⁶. Ὁ Μάρς διεξήγαγε τὶς ἔρευνές του καὶ ἐνημέρωσε τὸ Κογκρέσσο. Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1853 ὁ διάδοχος τοῦ Webster, Edward Everett, ἀνέθεσε στὸν Μάρς νὰ ἔλθει στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ πλήρη ἀνάκληση τῆς ἀποφάσεως⁸⁷.

Στὴ συνάφεια αὐτὴ πρέπει νὰ λεχθεῖ, ὅτι οἱ Ἀμερικανοί, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ὁ Προτεσταντικὸς κόσμος, ἔβλεπαν τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἀρείου Πάγου ὡς ἰδιαίτερα ἄδικη καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε ἔννοια ἐλευθερίας. Ἡ ρατσιστικὴ συνείδηση τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου περὶ φυσικῆς ὑπεροχῆς του, κατάλοιπο τοῦ μεσαιωνικοῦ φραγκικοῦ παρελθόντος, μαζὶ μὲ ὅλες τὶς περὶ ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς προκαταλήψεις του, θεωροῦσε ἀπαράδεκτη τὴν ἄρνηση τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης στὸν Προτεσταντισμό, ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια προϊόντα τοῦ δυτικοῦ Πνεύματος. Στὸ πρόσωπο τοῦ King δὲν προσέβαλε μόνο ἡ Ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη ἓναν πολίτη καὶ ἀξιωματοῦχο τοῦ μεγάλου Ἐθνους τῶν Η.Π.Α., ἀλλὰ ἀπερρίπτετο συγχρόνως καὶ ἡ πολιτιστικὴ προσφορά του ἀπὸ ἓνα μικρὸ καὶ ἀσήμαντο Κράτος, ὅπως τὸ Ἑλληνικό⁸⁸. Ὅσο δὲ κι ἂν φαίνεται περίεργο, τὸ δεύτερο βάρυνε πολὺ περισσότερο στὴν κυρίαρχη νοοτροπία τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ γενικὰ τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου, ἀπὸ ὅσο τὸ πρῶτο⁸⁹.

Ἡ «Διακοίνωσις» τοῦ Μάρς εἶναι ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον κείμενο καὶ ἔχει ἤδη δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, καὶ μάλιστα σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση⁹⁰. Δὲν γνωρίζουμε, ἂν ἡ δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν King ἑλληνικὴ μετάφραση εἶναι δική του ἢ ἄλλου. Διότι εἴμεθα σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Μάρς ὑπέβαλε τὸ κείμενό του στὸ Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν στὰ ἀγγλικά, τὸ δὲ Ὑπουργεῖο εἶχε κάμει δική του μετάφραση, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή του. Τὸ τελευταῖο προκύπτει ἀπὸ τὴ μετάφραση τῆς «Διακοινώσεως», ποὺ σώζεται στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος⁹¹. Ἡ Μετάφραση τῆς Διακοινώσεως συνοδεύεται καὶ ἀπὸ διαβιβαστικὸ ἔγγραφο πρὸς τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπη, Πρέσβυ τότε τῆς Ἑλλάδος στὸ Λονδίνο καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Ἐν Ἀθῆναις τὴν 15/27 Μαΐου 1853

Κύριε Πρέσβυ,

Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2751 ἐγγράφου μας ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ σᾶς διαβιβάσωμεν ὧδε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μας, τὰς μεταφράσεις τῶν δύο πρὸς

ἡμᾶς διακοινώσεων τοῦ Κ(υρίου) Marsh, Ἀπεσταλμένου τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, περὶ τῶν ἀξιώσεων τοῦ Κ(υρίου) Κίγκ. Αἱ εἰς αὐτάς ἀπαντήσεις δὲν ἐδόθησαν εἰσέτι. Ἄμα δοθῶσιν, θέλομεν σπεύσει νὰ σᾶς κοινοποιήσωμεν καὶ αὐτάς.

Ὁ Ὑπουργὸς
(ὑπογρ.) Ἀ. Πάϊκος

Υ.Γ. Τῶν διακοινώσεων τοῦ Κ(υρίου) Marsh οὐσῶν ὀγκωδεδστάτων, δὲν ἐπρόφθασε νὰ γίνῃ ἡ ἀντιγραφὴ ἀμφοτέρων. Ἄμα ἐτοιμασθῇ καὶ ἡ ἑτέρα, θέλει σᾶς ἀποσταλῇ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοκινήτου, συνωδευμένη καὶ με ἀντίγραφον τῆς εἰς τὸ γαλλικὸν αὐτῶν μεταφράσεως. Α.Π.

Πρὸς τὴν Ἐξ(οχότητα) τὸν Κύριο Σ. Τρικούπην, Ἐκτακτον Ἀπεσταλμένον καὶ Πληρεξούσιον τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος Ὑπουργὸν εἰς Λονδῖνον.

Τὸ διαβιβαστικὸ αὐτὸ ἔγγραφο κάνει λόγο γιὰ δύο «Διακοινώσεις» τοῦ ἀμερικανοῦ Πρέσβεως, τὶς ὁποῖες συνδέει μὲ «ἀξιώσεις» τοῦ Jonas King. Οἱ «ἀξιώσεις» τοῦ King, τὶς ὁποῖες ὑποστηρίζει ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνηση, ἦσαν δύο εἰδῶν: α) ἀκύρωση τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, κυρίως γιὰ τὴν ἀπέλασή του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ β) διεκδίκηση ἀποζημιώσεως γιὰ ἓνα οἰκόπεδό του, τὸ ὁποῖο σφετεριζόταν τὸ Κράτος καὶ ἡ ὁποία ἔμενε ὡς τότε ἀνεκπλήρωτη. Ἡ σχετιζόμενη μὲ τὸ οἰκονομικὸ αἶτημα τοῦ King «Διακοινώσεις» μᾶς εἶναι γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπό της⁹². Ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασή της — καὶ ἂν ἀκόμη πράγματι στάλθηκε στὸν Σπ. Τρικούπη — κάπου λανθάνει.

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο, ποὺ ἀποδεικνύεται ἐξ ἴσου σημαντικό, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀ. Πάϊκος διαβιβάζει τὰ κείμενα αὐτὰ στὸν Ἑλληνα Πρέσβυ στὸ Λονδῖνο Σπ. Τρικούπη. Ἡ γαλλικὴ μετάφραση, τῆς ὁποίας ἀντίγραφο ὑπόσχεται ὁ Ὑπουργὸς δὲν θὰ προοριζόταν ἀσφαλῶς γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Πρέσβυ, ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ κάποιο διπλωματικὸ κέντρο (τὴ Γαλλικὴ Πρεσβεία;), μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἐρχόταν σ' ἐπαφὴ γιὰ τὸ θέμα King ὁ Ἑλληνας διπλωμάτης. Εἶναι ὅπωςδὴποτε βέβαιον^{92α}, ὅτι ἡ ὑπόθεση King ἀπασχολοῦσε ἐξ ἴσου ἔντονα καὶ ἐξωτερικοὺς διπλωματικοὺς κύκλους. Τὰ στοιχεῖα, ὅμως, ποὺ ἔχουμε αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν ἐπιτρέπουν περαιτέρω συμπερασμούς. Τὸ περιεχόμενον τῆς α' «Διακοινώσεως» εἶναι τὸ ἀκόλουθον⁹³.

Ὁ Μάρς ὑπενθυμίζει στὸν Πάϊκο, ὅτι ἤδη τὸν Αὐγούστο τοῦ 1852 εἶχε ἐνημερώσει τὸν Ἑλληνα Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι

κατ' ἐντολήν τοῦ Ἀμερικανοῦ Προέδρου εἶχε ἀναλάβει «νὰ ἐρευνήσῃ περὶ δυσκολιῶν τινων» (sic) «μεταξὺ τῶν Ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰδεσίμου Ἰωνᾶ Κίγκ, πολίτου τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν, πρὸ πολλοῦ κατοικοῦντος εἰς Ἀθήνας». Μετὰ τὴν ἐρευνα καὶ τὴν ἐνημέρωση τῆς Κυβερνήσεώς του ἐπανέρχεται στὴν Ἀθήνα, μεταφέροντας «τὰς σκέψεις» τῆς στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Στὴν παροῦσα «διακοίνωσιν» ἀσχολεῖται μὲ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο ζητήματα, ποὺ ἀφοροῦν στὸν King, δηλαδὴ τῇ δικαστικῇ ἀπόφαση καὶ καταδίκη του «διὰ τινὰ λεγομένην παράβασιν τῶν Νόμων τῆς Ἑλλάδος». Ἔτσι, ἀμφισβητεῖται ἐξ ἀρχῆς ἡ ὑπαρξὴ ἐγκλήματος, γιὰ νὰ δειχθεῖ στὴ συνέχεια καὶ τὸ ἀστήρικτο τῆς κατηγορίας.

Ὁ ἀμερικανὸς Πρέσβυς ἀναπτύσσει μακρὰ ἐπιχειρηματολογία, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ King δὲν παρέβη τὰ ἄρθρα 17 καὶ 18 τοῦ «περὶ ἐξυβρίσεως ἐν γένει καὶ περὶ τύπου Νόμου», ἐπισημαίνοντας συνάμα διακεκριμένες δικαστικὲς πλάνες (ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχε ἀναιρέσει τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἐφετείου ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἁρθροῦ 18 τοῦ Νόμου, διατάζοντας τὴν παραπομπὴ τοῦ King μόνο γιὰ παράβαση τοῦ ἁρθροῦ 17. Ἐν τούτοις τὸ Πλημμελειοδικεῖο στηρίχθηκε γιὰ τὴν ἀπόφασή του καὶ στὰ δύο ἄρθρα, «πρόδηλον πρᾶττον ἀνομίαν», χωρὶς νὰ ἔχει κανένα νεώτερο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο στὴ διάθεσή του). Ὁ Μάρς θεωρεῖ τὴν ἀπόφαση ἀστήρικτη, διότι οἱ χρησιμοποιηθεῖσες μαρτυρίες «ἦσαν ἐν γένει ὑπόπτου χαρακτῆρος» καί, ὡς προϊόντα ἀμαθείας καὶ φανατισμοῦ, ἀναξιόπιστες. Κατηγορεῖ δὲ ἀπροκάλυπτα τὸ Δικαστήριον γιὰ μεροληπτικὴ στάση εἰς βάρος τοῦ King. Κυρίως ὅμως κατηγορεῖ τὸ Πλημμελειοδικεῖο, ὅτι στηρίχθηκε σὲ ἄσχετα μὲ τὶς μαρτυρίες γεγονότα, δογματικοῦ χαρακτῆρος, δηλαδή: α) ὅτι ὁ King ἐξύβρισε τὴν Θεοτόκον καὶ β) ὅτι ἐδίδασκε κακόδοξα γιὰ τὴ Θεία Εὐχαριστία, φράσεις οἱ ὁποῖες ἀναφερόμενες σὲ ὁμιλία «κληρικοῦ αἵρέσεως πιστευούσης αὐτὰς» δὲν στοιχειοθετοῦν κατηγορία καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἁρθροῦ 17 τοῦ παραπάνω Νόμου.

Στὴ συνέχεια, στηριζόμενος στὶς μαρτυρίες ὑπερασπίσεως, παρουσιάζει τὴν ἀπόφαση ἀντισυνταγματικὴ (παράβαση τοῦ α' ἁρθροῦ τοῦ συντάγματος τοῦ 1844 γιὰ τὴν «ἀνοχήν πάσης γνωστῆς θρησκείας», τοῦ ἁρθροῦ δέκα γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἑκατοστοῦ τρίτου, ποὺ ἀκυρῶνει κάθε Νόμον καὶ διάταγμα ποὺ ἀντιβαί-

νει στὸ Σύνταγμα). Θεωρεῖ, ἐπίσης, ἀστήρικτη τὴν περὶ ἀπελάσεως τοῦ King ἀπόφαση, ὑπενθυμίζοντας τὴν ἐναντίωση τῆς ὑπερασπίσεώς του. Καὶ ὅμως τὸ Δικαστήριον «ἀπέρριψε τὴν ἐνστασιν» καὶ «ἄνευ ἄλλης ἀποδείξεως», μὲ δεύτερη ἀπόφασή του, ἔκρινε τὸν κατηγορούμενο ἔνοχο παραβάσεως τοῦ ἄρθρου 37 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα (προσβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας).

Ὁ Μάρς κατηγορεῖ ἀκόμη τὴν Ἱερὰ Σύνοδο, διότι «ἐπετράπη» (ἔμμεση κατηγορία κατὰ τῶν Ἀρχῶν) «νὰ διεγείρῃ τὰ χεῖριστα πάθη τοῦ πλήθους κατὰ τοῦ Δόκτορος Κίγκ», χρησιμοποιώντας γλώσσα ἀνοίκεια σὲ χριστιανούς. Ἡ δίκη, συνεπῶς, ἔγινε ὑπὸ τὴν ἀπειλὴ τοῦ «πλήθους», ἀφοῦ «μαινόμενος ὄχλος» συνέρρευσε στὸ Δικαστήριον, «ὀδηγούμενος ὑπὸ Ἑλλήνων ἱερέων καὶ τινων ἐκ τῶν μαρτύρων τῆς κατηγορίας». Κατηγορεῖ, ἐπίσης, τοὺς Δικαστὲς καὶ κυρίως τὸν Πρόεδρο γιὰ ἐλαστικότητα ἀπέναντι τῶν προπηλακιστῶν τοῦ Κίγκ καὶ τῶν συνηγόρων του καὶ γενικὰ γιὰ τὴν «πρόδηλον ἀπόφασίν» των νὰ «ὑποστηρίξουν τὴν κατηγορίαν καὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ὑπεράσπισιν».

Ἐν συνεχείᾳ, τὸ κείμενο στρέφεται στὴν προσφυγὴ τοῦ King στὸν Ἄρειο Πάγο γιὰ τὴν ἐκδίκαση τῆς αἰτήσεώς του γιὰ ἀναίρεση, λόγῳ «ἐσφαλμένης ἐφαρμογῆς καὶ ψευδοῦς ἐρμηνείας τοῦ Ποινικοῦ Νόμου», ὅπως ὑποστηριζόταν ἀπὸ τοὺς συνηγόρους του. Δέχεται ὁ Μάρς τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἀρείου Πάγου ὡς πρὸς τὸ ἄρθρο 18, κατηγορεῖ ὅμως τὸ Δικαστήριον λόγῳ τοῦ «παραδόξου» συμπεράσματός του, ὅτι «δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κατωτέρου Δικαστηρίου» ὡς πρὸς τὸ καθαρὰ νομικὸ ζήτημα, «ἐὰν τὰ παρὰ τοῦ δικαστηρίου εὑρεθέντα γεγονότα ἀπαρτίζωσιν ἢ ὄχι πλημμέλημα κατὰ τὸν νόμον» καὶ θεωρεῖ τὴν ἀπόφαση ἐκφραζόμενη «μετ' ἀσαφείας μεμελετημένης» καὶ «ὑπεκφυγῇ». Κυρίως δὲ ἐπιμένει στὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ τὸ ἐλληνικὸ σύνταγμα ἐγγυᾶται «γενικὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν», ὑπάρχουν δὲ καὶ νόμοι, ποὺ ἔγιναν «ἐπίτηδες πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας ταύτης», τιμωρεῖται ἢ ἔκφραση «δοξασιῶν, πρεσβευομένων ὑπὸ μεγίστου μέρους τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου», ἔστω καὶ ἂν ἀντίκειται «εἰς τὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας»!

Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐξ ἄλλου κατηγορεῖται, διότι δὲν ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐξουσία του καὶ τό «νόμιμον δικαίωμά» του. Ἐπικεντρώνοντας δὲ τὴν προσοχὴ στὴν ἰδέα τοῦ θρησκευτικοῦ διωγμοῦ, ὁ

όποιος, ως λέγει, ενεργεῖτο μὲ δικαστικὴ μάλιστα ἀπόφαση, ἐπισημαίνει τὸ ἄτοπο τοῦ πράγματος. Διότι τότε καὶ ὁ ἐλληνικὸς Κλῆρος ἐμπίπτει στὴν ἰσχὺ τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, ἀφοῦ ὁ νόμος προστατεύει ἐξ ἴσου καὶ τίς «ἄλλες ἐκκλησίες». Ἀλλά, ἔτσι, φιμώνεται κάθε χριστιανικὸ δόγμα καὶ θρησκεία στὴν κήρυξη τῆς πίστεώς της, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ, ἀφοῦ ἐπικρέματα δι' ὅλας ἡ κατηγορία τῆς προσβολῆς «διὰ δυσμενῶν ἐκφράσεων» κάποιας ἄλλης, ἡ ὁποία ὁμῶς τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ νόμου. Ἀλλά, ἔτσι, «οὔτε θρησκευτικὴ λατρεία, οὔτε δημοσία θρησκευτικὴ διδασκαλία δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα». Αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ «ἄλογία» τῶν ἀποφάσεων τόσο τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅσο καὶ τοῦ Πλημμελειοδικείου. Ἐφιστᾶ, συνεπῶς, τὴν προσοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς κοινοποιεῖ τῇ «γνώμην τοῦ Προέδρου τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν», ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: Καὶ ἂν ἀκόμη γίνῃ δεκτὴ ἡ τήρηση τῆς νομικῆς διαδικασίας, «ἡ δίκη αὐτὴ διεξήχθη κατὰ πολλὰ ἄνευ εὐθύτητος καὶ ἀνόμως καὶ εἰς τὸ πλεῖστον παχυλῶς ἀπέχουσα τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου». Διότι οἱ Νόμοι καὶ τὸ Σύνταγμα «ἐγγυῶνται πλήρη ἀνοχὴν ὅλων τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν», καὶ «δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀπόδειξις, ὅτι ὁ Δόκτωρ Κίγγ ὑπερέβη τὰ δίκαια ὅρια τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου». Ἡ ἀπόφαση ἐξ ἄλλου δείχνει ὅτι τὸ Δικαστήριον δὲν πείσθηκε γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ King καὶ μάλιστα σὲ τόσο «δεινὸν πλημμέλημα» καὶ γι' αὐτὸ δὲν περιποιεῖ τιμὴ στὰ Ἑλληνικὰ δικαστήρια καὶ τῇ νομοθεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἀγνοεῖ «τὰς ἀληθεῖς καὶ ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας», ποὺ ἐπικρατοῦν ἄλλοῦ. Τὰ Ἑλληνικὰ δικαστήρια «προεδρεύονται ὑπὸ ἀνθρώπων πολλὰ κακῶς ἐννοούντων τὸν δικανικὸν χαρακτῆρα». Ἡ γνώμη τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. εἶναι, ὅτι «τὰ γεγονότα ταῦτα καταστρέφουσι πᾶσαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δικαστήρια» καὶ ὅτι ἡ ἀπόφαση γιὰ τὸν King εἶναι «ἄδικος καὶ καταπιεστικὴ».

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καλεῖται, γι' αὐτό, «νὰ ἐπανορθώσῃ ἐντελῶς τὰ ἀδικήματα, τὰ ὁποῖα ὑπέφερεν ὁ Δόκτωρ Κίγκ». Τῆς γίνεται δὲ ἡ σύσταση: «Νὰ λάβῃ πρὸς τούτοις μέτρα τοιαῦτα, ὁποῖα θέλουσι δεικνύειν τὸ σέβας αὐτῆς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τῆς νομοθεσίας της καὶ νὰ ἀποδείξῃ ἀπόφασιν εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὴν ἀληθεῖ ἐρμηνείαν τοῦ Νόμου καὶ τὰ δικαιώματα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λόγου, τὰ ὁποῖα τόσῳ εὐγενῶς γεννηθεῖσα ἡ Ἑλλὰς διεκήρυξεν ἐν τοῖς πρώτοις νόμοις τῆς ἐπαναστατι-

κῆς αὐτῆς ἐποχῆς...». Ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. ἀντιλαμβάνεται, βέβαια, τὴ λεπτότητα τοῦ πράγματος, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ «ἐγκλήματος ἐπαχθέντος κατὰ τῆς καθεστῶσης θρησκείας τοῦ Κράτους», χώρου εἰς τὸν ὁποῖον «τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων» παρουσιάζονται «ἐπιρρεπῆ» εἰς «προλήψεις» καὶ καθίστανται «ἀνίκανα νὰ σταθμίσωσι τὴν μαρτυρίαν ἢ ν' ἀκούσωσι τὸν ὀρθὸν λόγον».

Εἶναι, βέβαια, περίεργο (τοῦλάχιστον) γιὰ διπλωματικὸ κείμενο, ὅτι ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. δὲν ἀποκρύπτει τὴ θεολογικὴ τοποθέτησίν του καὶ τὴ διάθεσίν του νὰ θέσει ὑπὸ συζήτηση τὴ θεολογικὴ πλευρὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅπως φαίνεται στὴ συνέχεια: «Καὶ ἂν ὁ Πρόεδρος ἐπεχειρεῖ ἐπισήμως νὰ ἐξετάσῃ ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος τὴν διαγωγὴν τῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἡ πλήρης συζήτησις τῶν κατ' αὐτὴν ἤθελε τὸν ὑποχρεώσῃ νὰ προβῇ εἰς ἀνάρμοστον ἐξέτασίν τινων ἐκ τῶν μεγαλυτέρων λεπτοτήτων τῆς δογματικῆς Θεολογίας». Ἀλλὰ «ὁ Πρόεδρος θεωρεῖ τὴν τοιαύτην συζήτησιν ὡς ἀπρόσφορον» καὶ δι' αὐτὸ μένει στὸ αἶτημα τῆς ἐπανορθώσεως τοῦ «ἀδικήματος, τὸ ὁποῖον ὑπέστη ὁ Δόκτωρ Κίγγ», διὰ νὰ ἀπαλειφθεῖ ὁ ἐκ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς «μῶμος» κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Νομοθεσίας καὶ Κυβερνήσεως.

Ὁ Πρέσβυς, συνεχίζοντας, σημειώνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ King δὲν ἔχει ὑποστῆ βαρεῖα χρηματικὴ ἢ ἄλλη ζημία, δὲν ἔχει ἐντολὴ νὰ ζητήσῃ χρηματικὴ ἀποζημίωσις ἢ ἄλλη ἱκανοποίηση. Αὐτὸ ποὺ ζητεῖ («προσδοκᾷ») ὁ Πρόεδρος, εἶναι «ἐπίσημος ἀνάκλησις τῆς περὶ ἀπελάσεως τοῦ Δόκτορος Κίγγ ἀποφάσεως» ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο Ὑπουργεῖο τῆς Χώρας.

Τὸ Γράμμα τελειώνει μὲ σαφεῖς ἐπισημάνσεις καὶ ἀπὸ ὕψους ὑποδείξεις πρὸς τὴν «ὑπερτάτην Ἀρχὴν τῆς Ἑλλάδος», δηλαδὴ τὸν Βασιλέα Ὁθωνα. «Τοῦ Προέδρου τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν ἀποδείξαντος οὕτω διὰ τῆς μεγάλης μετριότητος τῆς αἰτήσεως ταύτης τὴν φιλικήν του διάθεσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ σέβας του πρὸς τὴν ἐπίσημον ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου, ὁ ὑποφαινόμενος πιστεύει, ὅτι ἡ ὑπερτάτη Ἀρχὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν θέλει ἐπιτρέψει, ὥστε οἱ Νόμοι αὐτῆς, ἐμφρόνως τεθέντες ὑπὲρ τῆς προστασίας τῆς θρησκευτικῆς λατρείας, νὰ διαστρέφονται τοῦ λοιποῦ εἰς μηχανορραφήματα διωγμοῦ». Ἀκολουθοῦν ὅμως καὶ ἀπὸ ὕψους ὑποδείξεις: «Καὶ δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι ἡ Α.Μ. ἀναμιμνησκομένη τὰς ἐπισήμους καθιερώσεις τοῦ μεγάλου αλληλεθνοῦς Συμβολαίου, τὸ ὁποῖον

ἐκάλεσεν αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον [...] θέλει ἐκπληρώσει τὰς δικαίας καὶ εὐλόγους προσδοκίας τοῦ Προέδρου τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν, ἀπαλλάττουσα τὸν Δόκτορα Κίνγ τῆς ἀπελάσεως ἢ ἄλλου διωγμοῦ, προερχομένου ἐκ τῆς ἀδίκου ἀποφάσεως τῆς ἐκδοθείσης κατ' αὐτοῦ, καὶ θέλει ἀπομακρύνει οὕτως αἰτίαν ἐρεθισμοῦ μεταξὺ ἐθνῶν, τὰ ὅποια πρὸ πολλοῦ συνδέονται διὰ γενναίων καὶ ἐντίμων συμπαθειῶν καὶ τὰ ὅποια, ὡς μὴ διαιρούμενα ὑπὸ διαμαχομένων συμφερόντων πολιτικῆς ἢ ἐμπορίου, ὀφείλουσι νὰ διατηρῶσιν ἀτάραχον τὴν καλὴν συνεννόησιν καὶ τὰς σχέσεις τῆς ἀμοιβαίας φιλίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ, αἵτινες τοσοῦτῳ εὐτυχῶς ὑπάρχουσιν ἄχρι τοῦδε μεταξὺ αὐτῶν».

Μὲ αὐτὲς τὶς προειδοποιήσεις καὶ συστάσεις κλείνει ἡ «διακοίνωσις» τοῦ ἀμερικανοῦ Πρέσβεως ὑπὲρ ἐνὸς Προτεστάντη Μισσιοναρίου, ὁ ὅποιος κατὰ τὴν ὁμολογία, ἀκόμη καὶ γνωστῶν δυτικοφίλων⁹⁴, προκαλοῦσε ὅσο λίγοι τὸ κοινὸ αἶσθημα. Μιὰ κριτικὴ θεώρηση τοῦ Γράμματος αὐτοῦ ὁδηγεῖ στὶς ἀκόλουθες βασικὲς ἐπισημάνσεις:

α) Εἶναι κείμενο μεγάλης σημασίας, διότι ἀποκαλύπτει καὶ τεκμηριώνει μιὰ ὠμὴ παρέμβαση ξένης Δυνάμεως στὴν Ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη, ὅσο καὶ ἂν τυπικὰ ἀκολουθεῖται ἡ διπλωματικὴ ὁδὸς καὶ ἡ νόμιμη διαδικασία. Τὸ Γράμμα αὐτὸ διαπνέεται ἀπὸ αἶσθημα ὑπεροχῆς, πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς, παρὰ τὶς διπλωματικὲς φιλοφρονήσεις. Ἀπαιτεῖται κυριολεκτικὰ ἡ ἀνάκληση τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως περὶ ἀπελάσεως τοῦ King, γιὰ νὰ συνεχίσει, καὶ μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ Ἀμερικανοῦ Προξένου, τὴν παραμονή του σὲ μιὰ χώρα, τῆς ὁποίας πρόσέβαλλε κατ' ἐξακολούθησιν τὴ θρησκευτικὴ παράδοση καὶ ἐργαζόταν προσηλυτιστικὰ διὰ τὴν κατάλυσή της, ἐν ὀνόματι μὲν τῆς συνταγματικῆς κατοχυρωμένης θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ὅχι καὶ τῆς προσηλυτιστικῆς δραστηριότητος. Διότι δὲν ἐπρόκειτο, ὅπως διατείνεται τὸ κείμενο τῆς «διακοινώσεως», γιὰ ἰδιωτικὰ κηρύγματα τοῦ King σὲ ὁμοπίστους του, στὰ ὅρια τοῦ ἔργου του ὡς Πάστορος μιᾶς ἀμερικανικῆς Κοινότητος, ἀλλὰ γιὰ προσηλυτιστικὴ δράση μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς «Ἑλληνικῆς» Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια (1874).

β) Εἶναι σκανδαλιστικὸ γιὰ τὸν ἀναγνώστη τοῦ κειμένου, ὅτι ἐνῶ ἀπαιτεῖται ἡ ἀκύρωση τῆς ἀπελάσεως τοῦ King καί, συνεπῶς, ὁ

κατεξευτελισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης, δὲν παρέχεται ἡ ἐλάχιστη ἐγγύηση, ὅτι ὁ ἀμερικανὸς Μισσιονάριος θὰ παύσει νὰ προκαλεῖ τὴ λαϊκὴ συνείδηση. Τοῦναντίον, μαζὶ μὲ τὴ συνέχιση τῆς παραμονῆς του στὴ χώρα, ἐπιβάλλεται καὶ ἡ ἀπρόσκοπτη προσηλυτιστικὴ του δράση⁹⁵. Ἡ ἀναφορὰ δὲ στὸ Σύνταγμα (1844, ἄρθρο 1)⁹⁶ γιὰ τὴ νομιμότητα τῆς δράσεως τοῦ King δικαιώνει τὸν Γεώργιο Τυπάλδο Ἰακωβάτο, γνωστὸ Ρωμῆο τοῦ 19ου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος μέσα στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ διεκήρυσσε, ὅτι ὁ Ὅθων «ἐνδιεφέρθη γιὰ τὴν προστασία τῶν ξένων θρησκειῶν καὶ ὄχι τῆς Ὁρθοδοξίας»⁹⁷!

γ) Ἡ «διακοίνωσις» ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ διαφορὰ νοοτροπίας μεταξὺ τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου καὶ τῆς «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς», κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς «θρησκείας» καὶ κατ' οὐσίαν τῆς «πίστεως». Ἐνῶ ἡ Δύση ἔβλεπε τὶς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ὡς παράλληλες ιδεολογικὰς διαφοροποιήσεις, ποὺ δύνανται νὰ συνυπάρχουν στὰ ὅρια τῆς προτεσταντικῆς παμπεριεκτικότητος, ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολὴ ἔδειχνε μίαν ἀπολυτότητα, διότι γι' αὐτὴν ἡ πίστη (Ὁρθοδοξία) δὲν ἦταν ιδεολογία, ἀλλ' ὑπόθεση ζωῆς καὶ μοναδικὴ δυνατότητα σωτηρίας (θεώσεως). Μόνο οἱ δυτικόφρονες Ἕλληνες εἶχαν ἤδη ταυτισθεῖ μὲ τὴ δυτικὴ νοοτροπία καὶ στὸ θέμα αὐτό, ἔχοντας ἐσωτερικὰ ἀποορθοδοξοποιηθεῖ, δηλαδὴ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴν παράδοσή τους.

δ) Εἶναι περίεργο, ὅτι μία γενικὰ ὡς φιλελεύθερη θεωρουμένη χώρα, ὅπως οἱ Η.Π.Α., ἀπαιτεῖ τὴν παρέμβαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ μάλιστα τοῦ Βασιλέως, στὴν Ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ παρουσιαζόταν ὡς ἐφαρμογὴ τοῦ Συντάγματος. Καὶ ὅμως, ἡ παρέμβαση αὐτὴ ἔγινε, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

ε) Πρέπει, τέλος, νὰ ὑπογραμμισθοῦν οἱ τελευταῖες ὑποδείξεις στὸν βασιλέα Ὅθωνα, ποὺ δὲν διαφέρουν ἀπὸ ὑπενθύμιση, γιὰ ποῖο σκοπὸ εἶχε σταλεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα! Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι πράγματα γνωστὰ καὶ χιλιοειπωμένα.

5. Η ΑΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Τὴν «Διακοίνωσιν» τοῦ ἀμερικανοῦ Πρέσβεως ἀκολούθησε ἀλληλογραφία μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἑλλήνος Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, Ἀ. Παῖκου⁹⁸, ὁ ὁποῖος — εἶναι γεγονὸς — προσπάθησε νὰ σώσῃ τὸ κύρος τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καὶ Δικαιοσύνης, καθυστε-

ρώντας τὴ διαδικασία καὶ προβάλλοντας τὸν ἰσχυρισμό, ὅτι ὁ Βασιλιάς δὲν εἶχε δικαίωμα παρεμβάσεως. Στὶς 17·2·1854 ἐξεδόθη τὸ ἀκόλουθο Βασιλικὸ Διάταγμα, ποὺ ἀποκαθιστοῦσε τὸν King, ὑπακούοντας στὴν ἀμερικανικὴ ὑπόδειξη: «τῇ προτάσει τοῦ Ἑμετέρου Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, ἀπαλλάσσομεν τὸν Ἰωνᾶν Κίνγ τῆς ποινῆς τῆς ἀπελάσεως, τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 704 τοῦ 1852 ἀποφάσεως τοῦ Δικαστηρίου τῶν ἐνταῦθα Πλημμελειοδικῶν καὶ ἀνατιθέμεθα τὴν ἐκτέλεσιν καὶ δημοσίευσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος εἰς τὸν αὐτὸν ὑπουργόν»⁹⁹.

Ἔτσι, ὁ King παρέμεινε στὴν Ἀθήνα καὶ συνέχισε ἀνενόχλητος τὸ ἔργο του¹⁰⁰, καὶ μάλιστα μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Προξένου τῶν Η.Π.Α., ὡς τὸ 1859¹⁰¹. Περιττὸ δὲ νὰ ὑπογραμμισθεῖ ἰδιαίτερα ἡ μείωση, τὴν ὁποία ὑπέστη ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ ἡ παραδοσιακὴ μερίδα τοῦ Λαοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ διεύρυνση τοῦ χάσματος μεταξὺ Κράτους καὶ Λαοῦ, καὶ μάλιστα σὲ ἐποχὴ ἐξάρσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος λόγῳ τοῦ «Τόμου» τῆς Αὐτοκεφαλίας¹⁰² καὶ τῶν «κινήματων» Παπουλάκου¹⁰³ καὶ Φλαμιάτου. Ἀλλά, βέβαια, ἐπρόκειτο γιὰ συνήθη πλέον πρακτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας στὴ στάση της ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας¹⁰⁴.

Ὁ King, πέρα ἀπὸ τὸ κήρυγμά του, συνέχισε καὶ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο ὡς τὸ θάνατό του (1869), χωρὶς νὰ παύσει ποτὲ νὰ προκαλεῖ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς τὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Ἔτσι, ἀνάμεσα σὲ ἔργα μὲ ἀθωότερο περιεχόμενο¹⁰⁵, συγκαταλέγονται καὶ δημοσιεύματα μὲ ὁπωσδήποτε προκλητικὸ περιεχόμενο. Τὸ 1863 (ἀνα)δημοσίευσε¹⁰⁶ ὁ King τὴ μελέτη του: «Ἀπάντησις Ἰωνᾶ Κίνγ πρὸς τὴν πραγματείαν τὴν ἐπιγραφομένην Ὁἱ δύο Κληρικοὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καρυστίας Μακαρίου Καλλιάρχου»¹⁰⁷, προκαλώντας τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἑλλήνος Ἱεράρχου: «Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωνᾶ Κίνγ, ἀπευθυνθεῖσα εἰς τὸν ἐπίσκοπον Καρυστίας, ἀπέναντι τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης πραγματείας Ὁἱ δύο Κληρικοὶ...»¹⁰⁸. Ὁ Ph. Lagraby ὑποστηρίζει ὅτι, ἀργότερα, ὁ King συμφιλιώθηκε μὲ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο, φθάνοντας μάλιστα νὰ ἔχει γιὰ ἓνα διάστημα «φιλικὲς σχέσεις» μὲ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς της¹⁰⁹. Εἶναι ὅμως πράγματι γεγονὸς ὅτι σιγὰ σιγὰ ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότητα ἐξοικειώθηκε μὲ τὴν παρουσία Ἑλλήνων Προτεσταντῶν ἀνάμεσά της καὶ μάλιστα, ὅταν διαπιστώθηκε, ὅτι ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τῶν Προτεσταντῶν Μισσιοναρίων περὶ ἐκπροτεσταντισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἔμεινε ἀτελε-

σφόρητος¹¹⁰. Ἡ ἱδρυση τῆς πρώτης «Ἐκκλησίας τῶν Ἑλλήνων Εὐ-αγγελικῶν» στὰ 1874 ὀφείλεται ἐν πολλοῖς στὴν δραστηριότητα τοῦ J. King¹¹¹.

Προσπαθήσαμε παραπάνω νὰ προσεγγίσουμε μιὰ τυπικὴ παρέμβαση Ξένης Δυνάμεως στὸ ἔργο τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης γιὰ περίπτωση μάλιστα, ποὺ σχετιζόταν ἄμεσα μὲ τὴ συνέχεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους στὰ ἀποφασιστικὰ γι' αὐτὸ μετεπαναστατικὰ χρόνια. Δόθηκε, ἔτσι, ἡ εὐκαιρία γιὰ μιὰ ἐπανεκτίμηση τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἐνεργοῦσαν οἱ διάφορες προπαγάνδες, ἀλλὰ καὶ τῆς λειτουργίας στὴν πράξη τοῦ α' ἄρθρου τοῦ Συντάγματος ἢ τῆς χρησιμοποίησέως του γιὰ τὴν ἐλεύθερη διακίνησή τους¹¹². Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος (1844) ἐκωδικοποίησε μία στάση, ποὺ ἐμφανίσθηκε ἤδη στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὑποδείχθηκε κατάλληλα ἀπὸ τὸν κατευθύνοντα τὴν πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους Ἀδαμάντιο Κοραῆ¹¹³.

Ἡ ἀπαίτηση τοῦ Προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κινεῖται στὰ ὅρια τοῦ ἀ-θρήσκου ἢ καλλίτερα ὑπερ-θρησκευτικοῦ Κράτους, κάτι ποὺ ἀποτελοῦσε μὲν ἤδη πραγματικότητα γιὰ τὶς Η.Π.Α., ἀλλὰ ὄχι καὶ γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, τὸ ὁποῖο, ταλαντευόμενο μεταξὺ ρωμαίικης παραδόσεως καὶ τῶν δυτικῶν προτύπων του, ἐκινεῖτο εἰς ἄλλη πραγματικότητα, ποὺ ἐκφραζόταν μὲ τὴ συνταγματικὰ κατοχυρωμένη θέση περὶ «ἐπικρατοῦσης θρησκείας», ὅποιαδὴποτε ἔννοια καὶ ἂν ἔπαιρνε τελικὰ αὐτὸς ὁ ὅρος¹¹⁴. Ἡ συνήθης κατανόησή του πάντως, στὰ ὅρια τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως, ἦταν ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία συνιστοῦσε τὴ θρησκεία τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ Ἔθνους καὶ ἡ προστασία της, συνεπῶς, ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐθεωρεῖτο αὐτονόητος. Ἡ τραγικὴ ὅμως πραγματικότητα ἀπεδείκνυε σὲ περιπτώσεις, ὅπως αὐτὴ τοῦ Jonas King, ὅτι κάποια αὐτονόητα ἀποδυναμώνονταν, ὅταν οἱ ὁποιοσδήποτε σκοπιμότητες τελικὰ ἐπικρατοῦσαν¹¹⁵.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κυρ. Σιμόπουλου, *Ξενοκρατία, Μισελληνισμὸς καὶ Ὑποτέλεια* (Ἀθήνα 1990) σ. 13. Γιὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Μακρυγιάννη, βλ. *Ἀπομνημονεύματα* (ἐκδ. Βαγιονάκη), τόμ. Β', σ. 162.

2. Βλ. ἐκτενὴ διαπραγμάτευση, μὲ χρῆση μάλιστα πλουσίου ἀρχεϊακοῦ ὕλικου,

στοῦ Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα τῆς μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα* (Ἀθήναι 1977) σ. 71 κέ. Πρβ. τοῦ ἰδίου, *Παράδοση καὶ ἀλλοτρίωση* (Ἀθήνα 1989²) σ. 259 κέ.

3. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 366. Πρβ. Ἡ.Α. Βουλγαράκη, *Ἡ Ἱεραποστολὴ κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ κείμενα ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1917* (ἐν Ἀθήναις 1970) σ. 87 κέ. (γιά τὸν ὄρο «ἀμερικανοί»).

4. Γιά τὰ κίνητρα τῶν Προτεστάντων Μισσιοναρίων, βλ. στοῦ Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 96-104.

5. Κάθε Μισσιονάριος περιβαλλόταν συνήθως ἀπὸ ἓνα μικρὸ «ἐπιτελεῖο», στὸ ὁποῖο συμμετεῖχαν οἱ σύζυγοι καὶ τὰ τέκνα τους, ποὺ ἀναλάμβαναν μάλιστα ἐνεργὸ δραστηριότητα. Λεπτομερέστερα βλ. στὸ ἴδιο, σ. 71 κέ.

6. Ἰ.Ν. Καρμίρη, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεστάντισμός* (ἐν Ἀθήναις 1937) τόμ. Α', σ. 278.

7. Τὰ ὀνόματά τους βλ. στοῦ Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 72, σημ. 6 καὶ Ἡ. Βουλγαράκη, *Ἡ Ἱεραποστολή...*, σ. 77-78.

8. Γιά τὴν ἐνότητα ἐνεργείας καὶ σκοποῦ τῶν Προτεστάντων Μισσιοναρίων, βλ. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 104 κέ.

9. Στὸ ἴδιο, σ. 104 κέ. Πρβ. ΑΙ. Papaderos, *Metakenosis. Griechenlands Kulturelle Herausforderung durch die Aufklärung in der Sicht des Koraïs und des Oikonomos* (Meisenheim am Glan 1970²) σ. 148. Κατὰ τὸν ἱστορικὸ τῆς Ἱεραποστολῆς Καθηγητὴ Peter Kawerau: «Ἀληθινὴ θρησκεία τῆς Βίβλου καὶ ἀμερικανικὸς πολιτισμὸς ἦταν κατὰ βάση τὸ αὐτό [...]. Ἐκεῖνος ποὺ δεχόταν τὴν ὑπεροχὴ τῆς Ἀμερικῆς, θᾶπρεπε νὰ καταλήξει στὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες ἦσαν τὸ δημιουργημένο ἀπὸ τὸ Θεὸ ὄργανο, μὲ τὸ ὁποῖο Ἐκεῖνος μποροῦσε νὰ ἐπιτύχει τοὺς σκοπούς του» (*Amerika und die Orientalischen Kirchen* (Berlin 1958) σ. 203).

10. Στὸ ἴδιο, σ. 296.

11. Στὸ ἴδιο, σ. 291 κέ.

12. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 107.

13. Βλ. Joh. Van Den Berg, *Constrained by Jesus' Love* (Kampen 1956) σ. 59 κέ., 93 κέ., 144 κέ.

14. Γιά τὴν ἀμερικανικὴ πολιτικὴ ἐναντὶ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀνατολῆς βλ. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 108 κέ. (βιβλιογραφία).

15. Στὸ ἴδιο, σ. 114 κέ.

16. Στὸ ἴδιο.

17. Γιά τίς «ἐσωτερικὲς» συνέπειες τοῦ πραξικοπηματικοῦ Ἑλλαδικοῦ Αὐτοκεφάλου τοῦ 1833, βλ. στοῦ Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, *Παράδοση καὶ ἀλλοτρίωση*, σ. 250 κέ.

18. Γιά τὴ στάση τοῦ Λαοῦ ἐναντὶ τῶν Μισσιοναρίων, βλ. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 362 κέ.

19. Βλ. Γ.Δ. Δράγα, *Ἰωνᾶς Κίγκ (1792-1869). Ἀμερικανὸς Ἱεραπόστολος, Φιλέλλην, Ἐκπαιδευτικὸς, Θεολόγος* (Ἀθήναι 1972). Βλ. καὶ Θ.Η.Ε. 7 (1965) στ. 581 (Ν.Θ. Μπουγάτσος). Ὅσο γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ κοσμητικοῦ «Φιλέλλην» σὲ ἓνα μισσιονάριο, ὅπως ὁ King, θὰ παρατηρήσουμε ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς τὸν περα-

σμένο αιώνα αντιλαμβανόταν τὰ σχέδια τῶν Μισσιοναρίων καὶ εὐκολα τοὺς διέστελλε ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς Φιλέλληνες, οἱ ὅποιοι προσέφεραν βοήθεια στὶς πραγματικὲς ἀνάγκες τοῦ Λαοῦ χωρὶς στὸ ἐλάχιστο ἀνταλλάγματα καὶ δὲν θεωροῦσαν ἀναγκαῖο νὰ τελοῦν σὲ συμφωνία μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς Χώρας τους γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τὴ σύγχυση στὸ θέμα τοῦ «Φιλελληνισμοῦ», βλ. τοῦ Κυρ. Σιμόπουλου ὅ.π. σ. 27 κέ.

20. Stephen A. Larrabee, *Hellas Observed. The American Experience of Greece, 1775-1865* (N. York 1957) σ. 203.

21. Στὸ ἴδιο, σ. 182.

22. Στὸ ἴδιο, σ. 182 κέ.

23. Γιὰ τὴ σημασία τῆς Μάλτας στὴν προτεσταντικὴ Ἱεραποστολή, βλ. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 73 κέ.

24. Χρυσ. Α. Παπαδοπούλου, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Α', (ἐν Ἀθήναις 1920) σ. 207. Ἰ.Ν. Καρμίρη, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, ὅ.π. σ. 280.

25. Ἰ.Ν. Καρμίρη, *Ὁρθοδοξία...*, σ. 280 κέ.

26. Στὸ ἴδιο, σ. 282 κέ. Γιὰ τὴ σχέση του μὲ ἄλλους Προτεστάντες Μισσιοναρίους, βλ. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 21, 84 κ.ά. Στὰ ἀρχεῖα τῆς Βρεταννικῆς Church Missionary Society (Λονδῖνο) σώζεται ἡ ἀλληλογραφία του μὲ αὐτὴ τὴν Ἐταιρεία.

27. Χρ. Παπαδοπούλου, *Ἱστορία...*, σ. 64.

28. Βλ. σχετικὰ Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 335, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

29. Στὸ ἴδιο.

30. Χρ. Παπαδοπούλου, *Ἱστορία...*, σ. 210 κέ., 323.

31. *Μ.Ε.Ε.*, τόμ. 14, σ. 417 (Χρ. Παπαδόπουλος).

32. Περισσότερα γιὰ τὸ θέμα, βλ. τοῦ Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 96 κέ.

33. Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, *Ὁράματα καὶ Θάματα* (εἰσαγωγή, κείμενο, σημειώσεις Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα) (Ἀθήνα 1983) σ. 189. Πρβ. σ. 184, 186, 212.

34. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 361.

35. Γ. Μεταλληνοῦ, *Παράδοση καὶ ἀλλοτρίωση*, σ. 278 κέ.

36. Κων. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, *Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα*, ἐκδιδόντος Σοφοκλέους τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τόμ. Β' (Ἀθήνησι 1864) σ. 516.

37. Στὸ ἴδιο (ὡς «ἀριστίνδην»).

38. *Αἰὼν* ἀριθ. 646, *Ἀθηνᾶ* ἀριθ. 1243/1845. Πρβ. Ἰ. Κίνγ, *Διάφοροι Δίκαι Ἰωνᾶ Κίνγ καὶ τὰ αἷτια αὐτῶν στὸ βιβλίο του: Διάφορα Ἰωνᾶ Κίνγ συγγραφέντα κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους* (ἐν Ἀθήναις 1854) σ. 623-630.

39. *Αἰὼν* ἀριθ. 589.

40. *Αἰὼν* ἀριθ. 588.

41. *Αἰὼν* ἀριθ. 592.

42. «Ἐλεγχος τῆς ὑπὸ Ἰ. Κίγγ συκοφαντίας τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου» (*Τὰ σωζόμενα...*) τόμ. Α' (Ἀθήνησι 1862) σ. 546 κέ. Πρβ. *Αἰὼν* ἀριθ. 594.

43. Κ. Οικονόμου, *Τὰ σωζόμενα...*, τόμ. Θ', σ. 516.

44. *Ἀπολογία Ἰωνᾶ Κίγγ, ἐρανισθεῖσα ἔκ τινων Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων μετὰ παρατηρήσεών τινων καὶ προσθηκῶν...* (ἐν Ἀθήναις 1854). Ἀνατυπώθηκε τὸ 1859 στὸ βιβλίο του «*Διάφορα Ἰωνᾶ Κίγγ συγγραφέντα κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους*», σ. 21-190.

45. Αἰὼν ἀριθ. 650. «Πρᾶξιν [...] τῷ ὄντι ἐκκλησιαστικὴν» τὴν ὀνομάζει ὁ Κων. Οἰκονόμος (*Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησιαστικά...*, σ. 516).

46. Ἀπαγορεύει τὸν προσηλυτισμὸ καὶ «πᾶσαν ἄλλην ἐπέμβασιν κατὰ τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας».

47. *Τὰ σωζόμενα...*, τόμ. Β', σ. 517.

48. Αἰὼν ἀριθ. 672. Πρβ. Ἰ. Κίγγ, *Διάφοροι Δίκαι*, ὁ.π. σ. 630-635.

49. Ἀπάντησις πρὸς ὅσα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐβλασφήμησεν ἐν τῇ ἀπολογία αὐτοῦ ὁ Ἰωνᾶς Κίγγ, ὑπὸ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Κ(αλλιστράτου) Σιναίτου (ἐν Ἀθήναις 1846). Τὸ βιβλίο τοῦ King χαρακτηρίζεται «βλάσφημον, κακόδοξον, θεοστυγές» (σ. γ'). Σημειώνουμε καὶ τὸ φυλλάδιο τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ, δημοσιευμένο τὸ ἴδιο ἔτος: «Πρόσκομμα ἢ Ἡ σύντομος ἀπάντησις ἐπάνω εἰς τὸν λόγον τοῦ κ. Ἰωνᾶ Κύγκ ἐν τῇ Κυριακῇ τῆς Τυρινῆς κατὰ τῆς νηστείας καὶ μνήμη τοῦ πρώην φυλλαδίου τῆς ἀπολογίας του, καὶ συνέχεια τῆς α' καὶ β' Κυριακῆς τῆς Ἀγίας Τεσσαρακοστῆς» (Ἀθήναι 1846).

50. Ἡ παραπομπὴ τοῦ King προκλήθηκε ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία εἶχε καταφύγει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν, καταγγέλλοντας τὴν «Ἀπολογία» τοῦ King καὶ παρακαλώντας «τὸ Ὑπουργεῖον νὰ καταμηνύσῃ τὸν συγγραφέα εἰς τὸ Ἀρμόδιον Δικαστήριον, διὰ νὰ καταδιωχθῇ καὶ τιμωρηθῇ κατὰ νόμον». Ἔτσι, ἐκάλεσε ὁ Ἀνακριτὴς Πλημμελειοδικῶν τὸν King νὰ ἀνακριθῇ «διὰ κατηγορίαν ἐπὶ ἐξυβρίσει», μετὰ τὴν «Ἀπάντησιν» τοῦ τελευταίου στὴν Ἱερὰ Σύνοδο. (Βλ. J. King, *Διάφοροι Δίκαι...*, ὁ.π. σ. 646, 643.)

51. Βλ. Δίκη τοῦ κ. Ἰωνᾶ Κίγγ ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου. Αἴτησις περὶ ἀναιρέσεως κατὰ βουλευματος τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν (Ἀγόρευση τοῦ συνηγόρου τοῦ King Π. Καλλιγᾶ, 11/23 Ἀπριλίου 1846). Ἐκυκλοφορήθη σὲ δύο μορφές, ὡς μονόφυλλο μεγάλου σχήματος (38 × 29,5 ἐκ.) καὶ ὡς φυλλάδιο (ἐν Ἀθήναις 1846). Βλ. ἐπίσης: Δίκη Ἰωνᾶ Κίγγ ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου. Αἴτησις ἀναιρέσεως. Ἀγορεύσεις τῶν δικηγόρων Π. Καλλιγᾶ καὶ Σπ. Τριανταφύλλη. Ἀπόφασις τοῦ Δικαστηρίου (ἐν Ἀθήναις 1846). Πρβ. Ἰ. Κίγγ, *Διάφοροι Δίκαι...*, ὁ.π. σ. 662 κέ.

52. Βλ. Παν. Ι. Μπρατσιώτου, *Ὁ Π. Καλλιγᾶς ὡς χριστιανὸς ἐπιστήμων (1814-1896)* (ἐν Ἀθήναις 1950). Γιὰ τὴν ἰδεολογία τοῦ προσώπου βλ. στοῦ Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, *Πολιτικὴ καὶ Θεολογία* (Ἀθήναι 1990) σ. 352 κέ. καὶ σποράδην.

53. Ἐννοεῖ: γιὰ θρησκευτικούς λόγους.

54. Βλ. τὴν παραπάνω ἀγόρευση τοῦ Π. Καλλιγᾶ (σημ. 51), στὴ σ. 2 τοῦ φυλλαδίου.

55. «Ἦρξατο καὶ αὐθις κηρύττειν παρρησίαν...» (μετὰ τὴν καταδίκη τοῦ 1846). Βλ. (Ἀλ. Λυκούργου), *Ἐλεγχος τῆς κακοδοξίας τοῦ ψευδαποστόλου Ἰωνᾶ Κίγγ* (Ἀθήνησι 1851) σ. 6.

56. Ἀκόμη καὶ ὁ περιβόητος Κων. Σιμωνίδης (βλ. ἄρθρο τοῦ Τ. Ἀθ. Γριτσό-

πουλου στη *Θ.Η.Ε.* 11, 1967, στ. 162/3) δημοσίευσε στις 16/28 'Ιουλίου 1847 ἄρθρο στὸν *Αἰώνα* μετὸν τίτλο «Τὰ ὄργια» κατὰ τοῦ King (βλ. *Διάφοροι Δίκαι...*, ὁ.π. σ. 702-709).

57. Βλ. τὸν τίτλο στὴ σημ. 55. Τὸ φυλλάδιο αὐτὸ ἦταν ἐνισχυτικὸ τοῦ ἀγῶνος τῆς 'Ιερᾶς Συνόδου. Γιὰ τὸν Λυκούργο, μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπο (μητροπολίτη) Σύρου καὶ Τήνου, βλ. ἄρθρο στὴ *Θ.Η.Ε.* 2 (1963) στ. 112/13 ('Ι.Χ. Κωνσταντινίδης).

58. 'Αλ. Λυκούργου, *Ἐλεγχος...*, ὁ.π. σ. 4. Καὶ παρακάτω (σ. 5): «... ὁ χθιζὸς οὔτος, ὁ πρὸ μικροῦ ἄγριος τῆς 'Αμερικῆς, ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει (τολμᾷ) καὶ αἶρει φωνὴν ἀναιδεΐας...».

58α. Αὐτὴ τὴν περίοδο δημοσίευσε τὰ ἔργα του: *Ἐκθεσις 'Αποστολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ 'Ιωνᾶ Κίγγ*, ἐν Κανταβριγία τῆς Νέας 'Αγγλίας 1851 (ἐπανέκδοση τὸ 1857). (Βλ. καὶ *Διάφορα 'Ιωνᾶ Κίγγ συγγραφέντα κατὰ διάφορους καιροὺς καὶ τόπους*, σ. 209-252.) *Τελεταὶ θρησκευτικαὶ 'Αποστολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ 'Ιωνᾶ Κίγγ* τυπωθεῖσαι ἐν 'Αθήναις 1851 (καὶ στὸ προηγούμενο, σ. 257-360).

59. *Αἰὼν* ἀριθ. 1147 (24·3·1851).

60. *Διάφοροι Δίκαι...*, ὁ.π. σ. 713. Δημοσιεύονται καὶ οἱ μαρτυρίες κατηγορίας τῶν: Δημ. Δημάκη (σ. 714-17), Γ. Γλίνη (718-22), 'Ι. Παιονίδη (722-25), Λ. Κυριακούλη (726-28), 'Ι. Ρεσταμπούλου (728-30), 'Εμμ. Δημάδη (730-38) καὶ Δ. Σακελλαρίου (733-35).

61. Βλ. τὸ κείμενο στὸ ἴδιο, σ. 736-40.

62. Στὸ ἴδιο, σ. 739.

63. *Διάφοροι Δίκαι...*, σ. 741-43.

64. Στὸ ἴδιο, σ. 743.

65. Στὸ ἴδιο, σ. 743 κέ.

66. Στὸ ἴδιο, σ. 747-49.

67. Τὸν πλήρη τίτλο τοῦ πρώτου βλ. στὴ σημ. 58α. Τοῦ δεύτερου ὁ τίτλος εἶναι: *Γράμμα ἀποχαιρετιστικὸν τοῦ 'Ιωνᾶ Κίγγ πρὸς τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ φίλους του, περὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης σφαλμάτων* (χ.τ., 1826). 'Η σχετικὴ 'Εγκύκλιος τῆς Συνόδου φέρει χρονολογία 10·10·1851 (*Αἰὼν* ἀριθ. 1205).

68. *Διάφοροι Δίκαι...*, σ. 752-53.

69. Στὸ ἴδιο, σ. 754 κέ.

70. Στὸ ἴδιο, σ. 760 κέ. Τὰ τῆς Δίκης στίς σ. 763-74. Πρόεδρος ὁ Βασ. Νικολόπουλος, εἰσαγγελεὺς ὁ 'Ι. Τυπάλδος καὶ συνήγοροι τοῦ King οἱ Σπ. Τριανταφύλλης καὶ Σπ. Πήλικας.

71. Στὸ ἴδιο, σ. 764 κέ. Γιὰ τὸν 'Οδυσσ. Κυνηγό, γνωστὸ προτεστάντη, «βαπτιστή», βλ. στοῦ Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, *Ριζοσπαστισμὸς καὶ 'Ορθοδοξία* στὴ Ζάκυνθο, στὸ περιοδικὸ *Θεόδρομος*, τ. Γ', 1986, σ. 494 κέ.

72. Στὸ ἴδιο, σ. 773. 'Η ἀπόφαση στίς σ. 774-82.

73. Στὸ ἴδιο, σ. 783.

74. Στὸ ἴδιο, σ. 785-95.

75. Στὸ ἴδιο, σ. 795.

76. *Ὁράματα καὶ Θάματα*, ὁ.π. σ. 187, 189.

77. Στὸ ἴδιο, σ. 189.

78. *Διάφοροι Δίκαι*, σ. 796.

79. Στο ίδιο.

80. Για τους Έλληνες υποστηρικτές των Μισσιοναρίων, βλ. Γ. Μεταλληνού, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 389 κέ.

81. Βλ. St. Larrabee, *Hellas Observed...*, ὁ.π. σ. 203.

82. Σημαίνει: Γνωμοδότηση.

83. Βλ. *Διάφοροι Δίκαι*, σ. 797-99.

84. *Διάφοροι Δίκαι*, σ. 809-31.

85. Βλ. Lowenthal David, *George Perkins Marsh, Versatile Vermounter* (N. York 1958), (Collumbia Univ. Press), σ. XII+442. Για την υπόθεση King, βλ. σ. 145-49. Πρβ. *Life and Letters of G.P. Marsh, compiled by Caroline Crane Marsh* (N. York 1888).

86. St. Larrabee ὁ.π. 203.

87. Ἡ σχετική ἀλληλογραφία ἔχει δημοσιευθεῖ: Βλ. (*U.s. Congress*), *33rd Congress, 2nd Session/Ex. Doc. No 9. Message From The President Of the United States Communicating, In Compliance With A Resolution Of The Senate, Further Correspondence Between The Department Of State And The American Minister At Constantinople, Relating To The Rev. Jonas King (December 19, 1854)*. Σ. 2 κέ., ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Γράμμα τοῦ Προέδρου Webster στὸν G. Marsh (Washington, 19·4·1852). Σ. 5 κέ. Γράμμα τοῦ προέδρου Everett στὸν Marsh (5·2·1853). *Ex. Doc. No 67 (24·5·1854). Message From The President Of The U.S., In Compliance With A Resolution Of The Senate, Copies Of The Communications From Mr. Marsh, The American Minister At Constantinople, Relative To The Case Of The Rev. Mr. King*. Σ. 12 κέ. Γράμμα τοῦ Marsh στὸν πρόεδρο Webster (Ἀθῆναι, 21·8·1852). Δηλώνεται ἡ ἄφιξη τοῦ Πρέσβυ στὴν Ἀθήνα τὴν 1·8·1852. Σ. 15 κέ. Γράμμα τοῦ Marsh πρὸς τὸν ἴδιο (Ἀθῆναι, 21·8·1852), γιὰ τὴν υπόθεση τοῦ οἰκοπέδου τοῦ King στὴν ἐλληνικὴ πρωτεύουσα (συνάπτονται ὅλα τὰ συναφῆ ἔγγραφα). Σ. 51 κέ. Γράμμα τοῦ Marsh στὸν ἴδιο (Gleichenberg Near Trieste, 4·10·1852). Σ. 52 κέ. Γράμμα τοῦ Marsh στὸν ἴδιο ἀπὸ τὸν ἴδιο τόπο (9·10·1852). Σ. 53 κέ. τὰ σχετικὰ μὲ τις Δίκες (1851).

88. Ὅπως παραδίδει ὁ St. Larrabee (ὁ.π. σ. 204), ὁ King ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς Προτεστάντες «μάρτυρας» καὶ κάποιοι συνέκριναν τὴν περίπτωσή του μὲ ἐκείνη τοῦ Ἰωάννου Χούς!

89. Ἡ περίπτωση μάλιστα τοῦ King προκαλοῦσε ἐντονότερα τὴν ἀμερικανικὴ ὑπεροψία, διότι ἐπρόκειτο γιὰ ἀμερικανὸ πολίτη καὶ διπλωματικὸ ἐκπρόσωπο τῆς ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως. Δὲν ἦσαν δέ, καθολικὰ οἱ Δυτικοὶ πρόθυμοι νὰ ἀναγνωρίσουν στοὺς Έλληνες τὰ στοιχειώδη δικαιώματα, τὰ ὅποια αὐτοὶ δὲν ἤθελαν στὸ ἐλάχιστο νὰ ἐγκαταλείψουν. Αὐτὸ φαίνεται στὶς κρίσεις τοῦ Marsh γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Έλληνες (Lowenthal ὁ.π. σ. 148-149): “But the king case had given Marsh an abiding contempt for ‘Hellas without Hellenes’...”. Ἐβλεπε τὴν Ἑλλάδα σὰν μιὰ μικρὴ χώρα τῆς Μεσογείου “Formerly inhabited by Graeculi Esurientes, now by vermin and Bulgarians” (παράσιτα καὶ... Βουλγάρους)! Κατηγορεῖ τοὺς Έλληνες γιὰ «ξеноφοβία» καὶ «ἄθλιο φανατισμό», στρεφόμενο ἐξ ἴσου κατὰ Παπικῶν καὶ Προτεστάντων καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ ζωὴ θεμελιώνεται “upon no other basis than

that of... sectarian bigotry". Οἱ Ἕλληνες, εἶναι, τέλος, "the falsest and more bigoted of people"... Ἀλλὰ οἱ ἀντιλήψεις καὶ προκαταλήψεις τῶν Δυτικῶν γιὰ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολὴ εἶναι καὶ γενικότερα γνωστές (Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 96 κέ.).

90. *Διάφοροι Δίκαι*, σ. 809-31.

91. Τὴν ὑπόδειξη τοῦ κειμένου ὀφείλω στὸν ἀγαπητό μου κ. Γεώργιον Τουσίμη, ὑπάλληλο τοῦ Ἀρχείου, ποὺ τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ βαθύτατα. Ἡ παραβολὴ τῶν δύο μεταφράσεων δείχνει ὅτι ὑπάρχουν μεταξύ τους διαφορὲς φραστικές, ποὺ δὲν ἀλλοιώνουν ὅμως τὸ νόημα. Σὲ ἓνα τμῆμα μόνο, περὶ τὴν ἀρχή, ἡ δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν King μετάφραση παρεμβάλλει 2 1/2 περίπου σελίδες, ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὴ μετάφραση τοῦ Ὑπουργείου, ἀλλὰ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν παραβολὴ μὲ τὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπο, ὑπάρχουν σ' αὐτό (πρόκειται γιὰ τὸ τμῆμα: Σ. 811: «Τὸ Βούλευμα περιεῖχε διάφορα...», ὡς τὴ σ. 813: «...ἐπὶ παραβάσει μόνοι τοῦ 17 ἄρθρου»). Ἴσως παραλείφθηκε, διότι ὁ Τρικούπης γνώριζε τὰ προηγηθέντα (γίνεται ἀναφορὰ στὸ «Βούλευμα» τῶν Πλημμελειοδικῶν).

92. Βλ. Ex. Doc. No 67 (παραπάνω σημ. 87), σ. 146 κέ. Τὸ ἔγγραφο τοῦ Marsh χρονολογεῖται ἀπὸ 17·5·1853 καὶ ἀναφέρεται σὲ «ἀπαίτησιν ἐκ μέρους αὐτοῦ (τοῦ King) διὰ τина λεγομένην παρεμπόδισιν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ εἰς χρῆσιν, ἀπόλαυσιν καὶ διάθεσιν γαιῶν τινων ἰδιοκτητῶν αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν» (*Διάφοροι Δίκαι*, σ. 810). Ἡ «Διακοίνωσις» γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ King βρίσκεται στίς σ. 152-61.

92α. Βλ. Charles A. Frazee, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία, 1821-1852* (μετάφραση Ἰωσ. Ροηλίδη) (Ἀθήνα 1987) σ. 230/31.

93. Στηριζόμαστε στὸ ἐκδεδομένο ἀπὸ τὸν King ἑλληνικὸ κείμενο (βλ. σημ. 90).

94. Τὸν King ἀσφαλῶς ὑπαινίσσεται σὲ Γράμμα του πρὸς τὴν Βιβλικὴ Ἑταιρεία τοῦ Λονδίνου ὁ Νεόφ. Βάμβας (12/24 Ἰουλίου 1845), μιλώντας γιὰ «ἀμερικανούς» Μισσιοναρίους ποὺ «ἔγιναν αἵτιοι σκανδάλων καὶ ἔνεκα τούτου ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὑποπτοὶ καί, ἀληθῶς εἰπεῖν, μισητοί» (βλ. Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 32 τοῦ Παραρτήματος). Τὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι ἀνάλογη γνώμη εἶχαν γιὰ τὸν King καὶ οἱ συνάδελφοί του Μισσιονάριοι, Ἀγγλοὶ καὶ Ἀμερικανοί. Τὶς σχετικὲς ἀπόψεις συνοψίζει ὁ D. Lowenthal (G.P. Marsh..., σ. 146): "Jonas King himself was a nuisance, quarrelsome, plaintive, forgetful of facts and dates, impatient of delay, intolerant of compromise. Thin, lank, reedy-voiced, the New England missionary had alienated most of the Americans and English in Athens. Even those who knew he had been wronged were unwilling to aid him, for he was a constant irritant to good relations with the Greeks; they felt the country would be better off without him".

95. Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ προσηλυτισμοῦ βλ. στὴ σπουδαία μελέτη τοῦ Συμβούλου Ἐπικρατείας κ. Ἀναστ. Μαρίνου, *Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία* (Ἀθήναι 1972) σ. 195 κέ.

96. Βλ. στὸ ἴδιο, σ. 83.

97. Γ. Τυπάλδου-Ἰακωβάτου, *Ἀγορεύσεις ἐν τῇ Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνελεύσει καὶ ἐν ταῖς Βουλαῖς*, ἔκδοσις Ἀνδρ. Καλογερά (ἐν Ἀθήναις 1902) σ. 15-16. Πρβ. Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, *Πολιτικὴ καὶ Θεολογία* ὁ.π. σ. 113.

98. Βλ. τὸ παραπάνω Ex. Doc. No 67, σ. 174-77 (Γράμμα τοῦ Πάϊκου πρὸς τὸν Marsh 9/21·6·1853). Σ. 177-81, Γράμμα τοῦ Marsh πρὸς τὸν Πάϊκο (23·6·1853). Σ. 184-189, Γράμμα τοῦ Πάϊκου πρὸς τὸν Marsh (8/29 (sic) Ἰουλίου 1853) καὶ σ. 189-97, Γράμμα τοῦ Marsh πρὸς τὸν Πάϊκο (Κων/λιν 19·8·1853).

99. *Διάφοροι Δίκαι*, σ. 831. Τὸ θέρος τοῦ 1855 ὁ King ἔλαβε καὶ γιὰ τὸ οἰκόπεδό του ἀποζημίωση ὕψους 25 χιλιάδων δολλαρίων, τῇ ἐπεμβάσει τοῦ εἰδικοῦ ἐκπροσώπου (Special Commissioner) τῆς Washington, Roger A. Pryor (St. Larrabee ὁ.π. σ. 203).

100. Χρ. Παπαδοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος...* (ἐν Ἀθήναις 1954) σ. 187.

101. St. Larrabee ὁ.π. σ. 204.

102. Βλ. Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, *Ἑλλαδικοῦ Αὐτοκεφάλου Παραλειπόμενα* (Ἀθήνα 1989²). Ὁ Ἑλληνικὸς Τύπος, μάλιστα, κατηγοροῦσε ἀνοικτὰ τὶς Η.Π.Α. γιὰ παρέμβαση ἐκφοβισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ ὁ Marsh ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα μὲ πολεμικὸ πλοῖο (D. Lowenthal ὁ.π. σ. 145).

103. Βλ. τὴν πρόσφατη διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς κ. Θεώνης Σταθοπούλου (Ἀδαμίδη), *Τὸ Κίνημα τοῦ Παπουλάκου, Οἱ πολιτικές, κοινωνικὲς καὶ θρησκευτικὲς διαστάσεις του* (Ἀθήνα 1991).

104. Διεξοδικὴ ἀνάλυση γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτὴν τὴν ἐποχὴ βλ. στοῦ Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα* σ. 395 κέ.

105. Π.χ. *Περὶ ἐρμηνευτικῆς τῶν θείων Γραφῶν* (Ἀθήνησι 1856). Jonas King, *Extrait d'un ouvrage écrit vers la fin de l'année 1826 et au commencement de 1827, sous le titre de coup d'œil sur la Palestine et la Syrie, accompagné de quelques réflexions sur les missions évangéliques* (Athènes 1859). Ἐπίσης: *Ομιλίες Ἰωνᾶ Κίνγ, ἐκφωνηθεῖσαι κατὰ διάφορους καιροὺς ἐν Ἀθήναις...* (ἐν Ἀθήναις 1859) (τόμοι Α' καὶ Β').

106. Εἶχε προηγηθεῖ τὸ 1859 ἡ δημοσίευση τοῦ τόμου: *Διάφορα Ἰωνᾶ Κίνγ συγγραφέντα κατὰ διάφορους καιροὺς καὶ τόπους* (ἐν Ἀθήναις 1859), στὸν ὁποῖο περιέχονταν παλαιότερα ἐριστικὰ κείμενά του.

107. Πρβ. καὶ τὸ ἔργο του: *Συλλογὴ πάντων τῶν διὰ τοῦ τύπου δημοσιευθέντων περὶ τοῦ Φυλλαδίου τοῦ κ. Ἰωνᾶ Κίνγ, τοῦ ἐπιγραφομένου «Ἀπάντησις Ἰωνᾶ Κίνγ πρὸς τὴν πραγματείαν τὴν ἐπιγραφομένην Οἱ δύο Κληρικοὶ κτλ.» καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀναφυνέντος ζητήματος τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι* (ἐν Ἀθήναις 1863).

108. Ἐν Ἀθήναις 1863.

109. Ὁ.π. σ. 204. Ἐν τούτοις τὸ 1867 δημοσιεύθηκε τὸ ἔργο του: "Lettre à l'énêque de Carystie sur les honneurs rendus à la Vierge Marie, le culte des images, et le saint sacrement de la scène (μετάφραση ἀπὸ τὸ ἑλληνικόν), (Paris 1867).

110. Βλ. γι' αὐτὸ στοῦ Γ. Μεταλληνοῦ, *Τὸ ζήτημα...*, σ. 409 καὶ σημ. 3.

111. Ἰ.Ν. Καρμίρη, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, ὁ.π. σ. 283.

112. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ δήλωση τοῦ ἀμερικανοῦ Baird, ποὺ παρακολούθησε τὴ Δίκη ὡς μεταφραστῆς τοῦ Marsh, γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἐπιρροή του: "... and while convincing the Greek Government that the United States stands ready to espouse the cause of any of its citizens in distress, it has strengthened the hands of

the american missionaries in Greece, by evidencing the interest which american christians feel in those who are battling for their holy faith at distant points of the globe” (Larrabee ὁ.π. σ. 204). Μόνο οἱ Ὁρθόδοξοι Ἕλληνες δὲν εἶχαν τὸ τελευταῖο αὐτὸ «δικαίωμα»...

113. Βλ. Ἀδ. Κοραῆ, Σημειώσεις εἰς τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1822 ἔτους (Γ. Βαλέτα, *Κοραῆ Ὅπαντα* σ. 375 κέ.).

114. Μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἀσχολήθηκε τὸν 19ο αἰῶνα ὁ Γεώργιος Μαυροκορδάτος στὸ ἔργο του, *Ἡ Θεοτείχιστος Ἐκκλησία* (Ἀθήνησι 1854), πὺ περιλαμβάνει μικρότερα δημοσιεύματά του. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὴ ἡ ἐρμηνεία πὺ δίνει στὸν ὄρο ὁ συνήγορος τοῦ King, Π. Καλλιγᾶς (στὴν ὑπὲρ τοῦ King ἀγόρευσὴ του, βλ. παραπάνω σημ. 51): Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα εἶναι «ἐπικρατοῦσα», διότι «ἔχει τὴν προτίμησιν καὶ τρόπον τινὰ πρεσβεύεται ἀπὸ τὸ Κράτος αὐτό, ἀπολαμβάνουσα τὴν πλήρη προστασίαν του» (σ. 1)!

115. Εἶχε ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἐργασία μας αὐτή, ὅταν σὲ σχετικὴ συζήτηση ὁ ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τοῦ Ἱστορικοῦ Τομέα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ ὁσονούπω Διδάκτωρ, κ. Κων. Μανίκας, μὲ ἐνημέρωσε γιὰ κάποιες ἀναφορὲς τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας γιὰ τὴν παροῦσα ὑπόθεση, κάνοντας καὶ τὸν κόπο νὰ μοῦ δώσει σὲ δική του μετάφραση τὰ σχετικὰ κείμενα. Γιὰ ὅλα τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση.

Ὁ Γάλλος Πρέσβυς στὴν Ἀθήνα Forth Rouen σὲ ἔκθεσή του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο ἀπὸ 17 Μαρτίου 1852 ἀναφέρεται συνοπτικὰ στὴ δίκη τοῦ King καὶ παρατηρεῖ: «Πιστεύω ἀπόλυτα ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀμερικανοῦ Μισσιοναρίου δὲν ἦταν ἄμεμπτη, ἀλλὰ οἱ ἐχθροὶ του τοῦ ἐπετέθησαν μὲ τέτοια βιαιότητα, ὥστε σήμερα ἔγινε, ἐξαιτίας αὐτοῦ μάρτυρας στὰ μάτια πολλῶν». Παραβάλλοντας δὲ τὴν ὑπόθεση King μὲ τὰ Παρκερικὰ τοῦ 1850, παρατηρεῖ: «Μὲ λίγη καλὴ θέληση μπορεῖ νὰ δοθεῖ σ’ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση μιὰ πολὺ σκανδαλώδης τροπὴ» (M.A.E./C.P.G., τόμ. 57/1852, Ἰαν.-Ἀπριλ., φφ. 157 κέ.). Ὡς πρὸς τὸν ἀποδιδόμενον στὸν King χαρακτηρισμὸ συμφωνεῖ μὲ τὶς ἀμερικανικὲς πηγές, ὡς πρὸς τὴν ὑποβαλλομένη δὲ σκέψη του δεῖχνει, ὡς διπλωμάτης, τοὺς μηχανισμοὺς τῆς Διεθνοῦς Διπλωματίας, πὺ μπορούσε νὰ μεταβάλλει τὴν ὑπόθεση King σὲ νέα Παρκερικά.

Σὲ ἄλλη Ἐκθεσὴ του (M.A.E./C.P.G., τόμ. 62/1853, Ἀπριλ.-Ἰουν., φφ. 34 κέ.) παρατηρεῖ: «...Τὸ κοινὸ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ὅτι ὀφείλονται ἀκόμη χρήματα στοὺς ξένους: ἀλλὰ ἔγκυροι πολιτικοὶ ἔχουν τὴν ἄποψη, ὅτι πρέπει νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν περίστασιν αὐτὴν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν κατάλληλα τὴν καλὴ θέλησιν τῶν Η.Π.Α. γιὰ μελλοντικὰ ἐνδεχόμενα». (Σ’ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἐντάχθηκε ἡ λύσις τῆς ὑποθέσεως King, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ’ ὄψιν ἡ ὑπόθεσις τῆς πίστεως.) Μία ἀκόμη ἄποψη τοῦ Rouen (M.A.E./C.P.G., τόμ. 62/1853, Ἀπριλ.-Ἰουν., φφ. 123 κέ.) ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον διότι συνιστᾷ ἀντικειμενικὴ κριτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς στάσεως στὸ θέμα: «... Δὲν προβλέπω τίποτε καλὸ ἀπ’ αὐτὴ τὴν ὑπόθεσιν καὶ πιστεύω, ὅτι οἱ προστάτιδες Δυνάμεις θὰ κληθοῦν ἀκόμη μία φορὰ νὰ παρέμβουν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος [...]. Ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀἰῶνα καὶ τῶν ἀνοησιῶν του ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται σὲ νέες ταραχές. Χωρὶς τὴ μανία αὐτῆς τῆς ἐφημερίδος κατὰ τοῦ κ. King, τὰ δικαστήρια, ποτὲ δὲν θὰ τολμοῦσαν νὰ διώξουν ἓνα μισσιονάριο, πὺ δὲν μπόρεσε νὰ προσηλυ-

τίση οὔτε τὴν γυναῖκα του (Γ.Μ. ἦταν Ἑλληνίδα) καὶ τοῦ ὁποίου οἱ παραξενιές (ἐκκεντρικότητες) δὲν ἄξιζαν τέτοια τιμή». Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα ἐδῶ δὲν εἶναι ὁ King, οὔτε τὰ ἐνδοελληνικὰ λάθη, ἀλλὰ ἡ δυνατότητα παρεμβάσεως τῶν Ξένων στὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ ἡ de Facto ἐξάρτηση.